

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika ja logopeedia õppekava

Nele Närep, Aire Ranne

6-7-AASTASTE LASTEAIALASTE SOTSIAALSED OSKUSED: HINDAMINE JA TOETAMINE

Magistritöö

Juhendaja: lektor Pille Häidkind

Tartu 2022

Kokkuvõte

6-7-aastaste lasteaialaste sotsiaalsed oskused: hindamine ja toetamine

Sotsiaalsed oskused on olulised nii akadeemilise edukuse kui emotsionaalse heaolu saavutamisel. Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli hinnata 6-7-aastaste lasteaialaste sotsiaalseid oskusi õpetaja poolt täidetava küsimustiku ja mänguliste õppeülesannetega ning saadud tulemusi omavahel võrrelda; selgitada välja eakaaslastest eristuvad lapsed ning analüüsida madalamate sotsiaalsete oskustega laste probleeme ja lahendusi. Laste (N=26) sotsiaalsete oskuste hindamiseks kasutati mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) ja õpetajate (N=10) küsimustikku. Tulemuste analüüsimisel tugineti sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise oskusterühmadele, milleks on eneseteadlikkus, sotsiaalne teadlikkus, eneseregulatsioon, suhtlemis- ja koostööoskused ning vastutustundlik otsustamine (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). Kõige madalamad tulemused ilmnesisid oskusterühmadest suhtlemis- ja koostööoskustes. Selgus, et õpetajate poolt antud hinnangute ja mängus saadud keskmiste tulemuste koondskooride vahel oli tugev positiivne seos ($r=0,758$; $p<0,01$). Mõlema meetodiga hinnates eristus eakaaslastest madalamate tulemuste poolest üks laps, kes sai madalamaid hinnanguid suhtlemis- ja koostööoskuste ning eneseteadlikkuse oskusterühmades. Lapse sotsiaalsete oskuste arendamisel pidasid õpetajad oluliseks toetava keskkonna loomist, tuues välja rakendatud tugimeetmetena suunamise ja selgitamise.

Märksõnad: *sotsiaalsed oskused, hindamine, õpetaja, õpetamine, lasteaed*

Abstract

Social Skills in Kindergarten Children aged of 6-7 Years: Assessment and Support

Social skills are important to achieve academic success and emotional wellbeing. The current study aims to assess the social skills of kindergarten children at the age of 6-7 years, using the questionnaires filled in by teachers and educational playful tasks; compares the results received from both assessments; detects children who differ from other peers and analyse the problems and solutions for children with lower social skills. The game "Reis mööda põnevaid teid" (Kirbits, 2014a) was used for children and a questionnaire was administered among teachers (N=10) to assess children's (N=26) social skills. The analysis was based on social and emotional skills groups, including self-awareness, social awareness, self-management, relationship skills and responsible decision making (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). It was found that children scored the lowest in the relationship skills group. There was also a strong positive correlation ($r = 0,758$; $p < 0,01$) between teacher's assessments and the average pooled game scores. Based on both assessment methods, one child differed from other peers, receiving lower scores in relationship skills and self-awareness domains. Teachers found it important to create a supportive environment to improve the child's social skills, emphasizing guidance and clarifications as practical support methods.

Keywords: *social skills, assessment, teacher, teaching, kindergarten*

Sisukord

Sissejuhatus.....	6
1. Teoreetiline ülevaade	7
1.1. Sotsiaalsete oskuste mõiste ja tähtsus	7
1.1.1. 6-7-aastaste laste sotsiaalsed oskused.....	9
1.1.2. Raskused sotsiaalsete oskuste omandamisel.....	12
1.2. Sotsiaalsete oskuste hindamine ja arendamine lasteaias.....	15
1.2.1. Hindamise kontekst, meetodid ja vahendid	15
1.2.2. Sotsiaalsete oskuste toetamine	17
1.2.3. Käitumise kujundamise meetodikad lasteaias	20
1.3. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	22
2. Meetod	24
2.1. Valim.....	24
2.2. Andmekogumine.....	25
2.3. Andmeanalüüs.....	27
3. Tulemused.....	29
3.1. Sotsiaalsed oskused õpetajate hinnangul	29
3.1.1. Mõiste, hindamine ja arendamine	29
3.1.2. Hinnangud laste oskustele.....	32
3.2. Mängu “Reis mööda põnevaid teid” ülesannete sooritus.....	34
3.3. Õpetajate hinnangute ja mängus saadud tulemuste kooskõla	37
3.4. Tugimeetmed madalate sotsiaalsete oskustega lastele.....	38
4. Arutelu	40
Tänuõnad	46
Autorsuse kinnitus	46
Kasutatud kirjandus	47
Lisad.....	57
Lisa 1. Õpetamise püramiid	
Lisa 2. Mängu “Reis mööda põnevaid teid “ (Kirbits, 2014a) ülevaade	
Lisa 3. Mängu vaatlusprotokoll	
Lisa 4. Ankeet õpetajate paarile	

Lisa 5. Nõusolekuleht lapsevanemale

Lisa 6. Sotsiaalsete oskuste sihipärase kujundamise tegevused

Sissejuhatus

Koolieelne iga on periood, mil füüsiliste ja kognitiivsete oskuste kõrval arenevad väga kiiresti ka laste sotsiaalsed oskused. Just viimased on need, mille tähtsust laste koolivalmiduse ja üldise heaolu ennustajatena on aastakümnete jooksul üha rohkem esile tõstetud. Sotsiaalsed oskused on suhtlemise ja ühiskonnas toimimise alus. Vaja on sotsiaalsete oskuste repertuaari ja oskust neid õigel ajal ja kohas kasutada, et rahuldada igapäevaseid kooli, töö ja elu nõudmisi (Park *et al.*, 2008).

Sotsiaalsete oskuste õppimine algab kodus lapse jaoks kõige lähedasemate inimeste - vanemate, õdede ja vendade vahelisel suhtlustasandil. Areng jätkub lasteaias ja toimub kogu päeva jooksul nii rühmaruumis kui mänguväljakul eelkõige läbi mängu ja sotsiaalse interaktsiooni eakaaslastega, mille läbi õpitakse mõistma sotsiaalseid rolle, suhtlemist, jagamist ja sobivalt reageerima erinevatele olukordadele. Riiklikes õppekavades eristatakse sotsiaalseid oskusi eraldi valdkonnana nii lasteaias (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008) kui ka koolis (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Puudulikele sotsiaalsetele oskustele viitavad kesised suhtlemisoskused, nõrk kohanemisvõime ning käitumisprobleemid. Lapse arengu parimaks toetamiseks on vaja eelnevalt hinnata lapse arengutaset ja tulemustest lähtuvalt pakkuda lapsele sobivamaid tugimeetmeid.

OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste heaolu uuringu IELS (Tammemäe *et al.*, 2020) tulemustest selgub, et Eesti 5-aastastel lastel on eneseregulatsioonioskuste ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste keskmine tase kõrgem kui Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides. Samas aga selgus, et Eesti lasteaiadõpetajad peavad laste käitumist oluliselt segavamaks kui teiste uuringus osalenud riikide õpetajad.

Tartu Ülikooli Eripedagoogika osakonna vilistlaste (N=228) küsitlemisel (Häidkind, 2018) selgus, et kõige enam soovitakse täiendkoolitust teemadel, kuidas reguleerida ja toetada õppija käitumist (110 inimest), järgnesid nõustamise kompetentsid - „Õppija ja lapsevanemate nõustamine“ (89) ja „Kolleegide nõustamine (sh õpetajate juhendamine)“ (83). Kolm aastat hiljem tehtud magistritöös (Heilu & Hendrikson, 2021) märkisid 32-st vilistlasest 30, et nad puutuvad emotsionaalsete ja käitumisraskustega lastega kokku igapäevaselt.

Seega puudutab sotsiaalsete oskuste õpetamine nii õpetajaid kui ka eripedagooge juba alusharidusest alates. Ootused laste arengutasemele tõusevad kooliminekueta lähenedes. Ülevaade, millised sotsiaalsed oskused on 6-7-aastastele Eesti lastele jõukohased ja milliseid lahendusi eakaaslastest eristuvatele lastele lasteaedades pakutakse, aitab õpetajatel ja eripedagoogidel lasteaias ning koolis oma tööd paremini kavandada.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Sotsiaalsete oskuste mõiste ja tähtsus

Sotsiaalsed oskused on lai mõiste, mida võib vaadelda alates mängukaaslaseliseks kujunemisest kuni moraalseks ja demokraatlikke väärtusi kandvaks ühiskonnaliikmeks sirgumiseni (Tropp & Saat, 2008). Keltikangas-Järvineni (1992) järgi eeldab sotsiaalsus paljusid isiksuseomadusi - eneseusaldust, tasakaalukat tundeelu, oskust oma käitumist kontrollida ja hinnata ning võimet teisi inimesi mõista. Inimese sotsiaalses käitumises peegelduvad tema minakuvand ja maailmakäsitus, kogu tema isiksus. Caldarella ja Merrell (1997) eristavad Greshami ja Elliotti 1984. aasta töö põhjal sotsiaalsete oskuste defineerimisel kolme peamist suunda. Esimene neist on eakaaslaste aktsepteeringutel põhinev määratlus, kus olulisel kohal on kaaslaste poolt heaks kiidetud või nende seas populaarsed käitumisviisid. Teise, käitumusliku definitsiooni järgi on sotsiaalsed oskused konkreetsest olukorrast lähtuvad reageeringud, kus positiivne kinnitus tugevdab ja negatiivne vähendab oodatud käitumise tõenäosust. Kolmas, sotsiaalse kohasuse definitsioon ühendab kaks eelmist määratlust ja selle järgi on sotsiaalsed oskused olukorrapõhised käitumisviisid, mis ennustavad olulisi sotsiaalseid tulemusi, nagu eakaaslaste aktsepteerimine, populaarsus ja teiste oluliste inimeste hinnang käitumisele.

Üldistatult võib öelda, et sotsiaalsed oskused on sotsiaalselt aktsepteeritud õpitud käitumise viisid, mis aitavad kaasa efektiivsele suhtlusele erinevates sotsiaalsetes olukordades (Elliott *et al.*, 1989; Gresham *et al.*, 2011; Sheridan & Walker, 1999). Indiviidi reageeringud sõltuvad eelkõige tema vanusest, soost, sotsiaalsest staatusest ja isikutest, kellega suheldakse (Elliott *et al.*, 1989; Michelson *et al.*, 1983), kuid lisaks oskustele olukorras sobivalt käituda on olulised ka interpersonaalsed probleemi lahendamise oskused, sotsiaalse informatsiooni töötlusoskus, sotsiaalne tajumine ja perspektiivi võtmine, eneseregulatsiooni ja -monitooringu oskused ning tunnete regulatsioon (Spence, 2003). Seega on sotsiaalsed oskused tihedalt seotud enesekohaste oskustega, mistõttu räägitakse sageli lõimitult sotsioemotsionaalsetest oskustest. Denham (2006) käsitleb nende oskustena eneseteadlikkust, enesejuhtimist, sotsiaalset teadlikkust ja vastutustundlikku otsuste tegemist, mis kõik toimivad vastastikusel koostöös.

Sotsiaalseid oskusi õpitakse tavaliselt vaatluse teel (Rani & Keshwal, 2016). Lähtuvalt Crick'i ja Dodge'i (1994) seisukohast tulevad lapsed sotsiaalsetesse olukordadesse bioloogiliselt limiteeritud võimetega ja eelnevate mälu kogemustega. Sisendi käitumiseks saavad nad vihjetest ning reageering tuleneb nende vihjete töötlemisest. Lapse käitumine sõltub erinevatest asjaoludest - tulemuse ootustest, lapse enesekindlusest antud olukorras, oodatavast sobivast reageeringust (Crick & Dodge,

1994). Läbi sotsiaalse kognitsiooni toimub verbaalsete ja mitteverbaalsete sotsiaalsete ning emotsionaalsete vihjete tõlgendamine, mis hõlmab teadmisi sotsiaalsetest käitumisviisidest ja nende tagajärgedest (Bauminger *et al.*, 2005).

Gresham (2016) eristab sotsiaalsete oskuste, sotsiaalsete ülesannete ja sotsiaalse kompetentsuse mõisteid. Sotsiaalsed oskused on käitumisviisid, mis on vajalikud sotsiaalsete ülesannete edukaks täitmiseks. Lapsel tuleb hakkama saada suure hulga sotsiaalsete ülesannetega, nt abi palumine ja pakkumine, "ei" ütlemine, informatsiooni küsimine, grupiga liitumine, kutsete esitamine. Iga ülesanne nõuab teadlikku käitumuslike reageeringute koosmõju, et saavutada edukas tulemus (Spence, 2003). Sotsiaalne kompetents näitab lapse sotsiaalsete oskuste taset, kas laps on sotsiaalse ülesande ootuspäraselt täitnud. Hinnangud sotsiaalsele kompetentsusele tulenevad igapäevaste keskkondade (nt kodu, kool, kogukond) sotsiaalsetest teguritest (Gresham, 2016) ja tuginevad oluliste isikute (nt õpetajate, vanemate ja eakaaslaste) arvamustel, võrdlustel üldiste normidega või isikutega, kelle oskused on sobival tasemel (Gresham, 2001).

Lapse eakohane sotsiaalne areng tagab ühiskonnas toimetamiseks vajalikud sotsiaalsed oskused ning pädevused. Laste jaoks on oluline olla aktsepteeritud eakaaslaste poolt, saada positiivsed hinnangud oma sotsiaalsetele oskustele oluliste täiskasvanute (nt vanemate ja õpetajate) poolt, aga ka akadeemiline pädevus, adekvaatne enesehinnang ning psühholoogiline kohanemine (Elliott *et al.*, 1989).

Nõrkade sotsiaalsete oskustega lastel on raskusi enda soovide väljendamisel ja teiste mõistmisel, neil on rohkem probleeme suhete loomisel, üldjoontes esineb neil ka vähem positiivset suhtlust (Olson & Brodfeld, 1991) ning nad võivad kogeda emotsionaalseid raskusi (Eisenberg & Fabes, 1998; McClelland & Morrison, 2003; Parker & Asher, 1987). Sageli räägitaksegi laste emotsionaalsetest ja käitumisraskustest koos. Emotsioonid annavad kaaslastele edasi sotsiaalset informatsiooni, mis mõjutab järgnevat käitumist (Denham & Weissberg, 2004) ning on sotsiaalse suhtluse lahutamatud osad (Zsolnai, 2015). Sotsiaalsete oskuste puudujäägiga lastel on suurem sotsiaalse isolatsiooni ja eakaaslaste poolt tõrjumise oht, nad kogevad suhetes nii lühi- kui ka pikaajalisi negatiivseid tagajärgi, mis võivad viia raskemate sotsiaalsete probleemideni hilisemas elus (Mischel *et al.*, 1988; Parker & Asher, 1987). Näiteks ennustab lapsepõlve sotsiaalne isolatsioon depressiooni haigestumist (Larson *et al.*, 1990), tõrjutus eakaaslaste poolt võib põhjustada agressiivsust ning käitumishäireid kooli- ja noorukieas (Campbell, 1994). Seetõttu on juba alushariduse tasandil väga oluline tegeleda sotsiaalsete oskuste õpetamisega ning vajadus tegeleda sellega süvendatult.

1.1.1. 6-7-aastaste laste sotsiaalsed oskused

Lapse varajane areng on suuresti mõjutatud kasvukeskkonnas pakutava stimulatsiooni, toetuse ja hoolitsuse kvaliteedist, mistõttu võib koolivalmidust üldjoontes mõista kui varajaste aastate tulemust (Janus & Offord, 2007). Koolieelne iga on kiire sotsiaalse arengu aeg, mil lapsed õpivad toime tulema oma emotsioonidega ning suhtlema eakaaslastega (Green & Baker, 2011).

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on eraldi valdkondadena välja toodud 6-7-aastaste laste sotsiaalsed ja enesekohased oskused, mida lasteaias arendatakse lõimitult igapäevaste õppe- ja kasvatustegevuste kaudu. Sotsiaalsete oskustena käsitletakse eelnevalt nimetatud seaduse kohaselt “lapse oskusi teistega suhelda, tajuda nii iseennast kui ka partnereid, võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavasid ning lähtuda eetilistest tõekspidamistest” (§ 14 lg 1); “enesekohaste oskuste all mõistetakse lapse suutlikkust eristada ja teadvustada oma oskusi, võimeid ja emotsioone, juhtida oma käitumist” (§ 15 lg 1).

Koolieelses eas hõlmab sotsiaalne ja emotsionaalne kompetentsus võimet tõhusalt väljendada ja reguleerida emotsioone, luua positiivseid suhteid eakaaslaste ja täiskasvanutega ning lahendada inimestevahelisi probleeme (Hemmeter *et al.*, 2006). Akadeemilise, sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise koostöö organisatsioon CASEL on pakkunud välja sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise (SEL) viis oskusterühma: (a) eneseteadlikkus, (b) sotsiaalne teadlikkus, (c) enesejuhtimine, (d) suhtlemis- ja koostööoskused ja (e) vastutustundlik otsuste tegemine (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). Nimetatud kompetentsid on sotsiaalsete oskuste käsitlemise aluseks ka käesolevas töös. Vaatleme neid kõrvuti riikliku õppekava nõuetega Eesti 6-7-aastastele lastele.

Eneseteadlikkus hõlmab oma emotsioonide, isiklike eesmärkide ja väärtushinnangute mõistmist, teadlikkust oma tugevustest ja nõrkustest ning positiivset meelestatust. Eneseteadlikkuse kompetents tähendab võimet mõista, kuidas mõtted, tunded ja teod on omavahel seotud (Weissberg *et al.*, 2015). Eelkooliealiste laste eneseteadlikkus hõlmab eelkõige enda põhiemotsioonide (rõõm, viha, kurbus ja hirm) äratundmist (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). Denham ja Weissberg (2004) lisavad, et selles vanuses lapsed on suutelised kohasel viisil ja sobivas kontekstis näitama ka keerulisemaid sotsiaalseid ja eneseteadlikkusega seonduvaid emotsioone, nagu süütunne, uhkus, häbi ja põlgus. Emotsioonide tundmine võimaldab lapsel reageerida sobival viisil ning seeläbi tugevdada vastastikuseid sotsiaalseid suhteid kaaslastega (Denham & Weissberg, 2004). Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) järgi peaks 6-7-aastane laps oskama kirjeldada oma emotsioone ning suutma tugevaid emotsioone, nt rõõmu, viha, sobival viisil väljendada, samuti suutma kirjeldada enda häid omadusi ja oskusi.

Sotsiaalne teadlikkus hõlmab teiste inimeste mõtete ja tunnete mõistmist ning empaatia üles näitamist (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). Noorematele lastele on omane iseendast lähtuv käitumine, kuid 6-7-aasta vanuses hakkab see vähenema. Lapsed hakkavad üha enam mõistma teiste inimeste tundeid ning areneb arusaam, et inimesed võivad mõelda ja tunda väga erinevalt. Denhami ja Weissbergi (2004) arvamuse kohaselt hakkavad eelkooliealised lapsed mõistma, et inimene võib sisemiselt tunda end ühtmoodi, kuid käituda hoopis teistmoodi. Eelkõige nad õpivad, et sotsiaalselt hukka mõistetud tunnete avalikku väljendamist saab tagasi hoida (nt võib inimene tunda hirmu või ärevust, kuid ei näita välja mingeid emotsioone), samas kui sotsiaalselt sobivamaid emotsioone väljendatakse (Denham & Weissberg, 2004). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) tuuakse välja, et 6-7-aastane laps püüab mõista ja arvestada teiste inimeste tunnetega oma käitumises ja vestluses, ta hoolib teistest inimestest, osutab abi ja oskab seda vajadusel ka ise küsida; laps mõistab, et inimesed võivad olla erinevad.

Eneseregulatsiooni oskused on emotsioonide reguleerimise ja juhtimise oskused (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011). Mitmed uuringud tõestavad muude sotsiaalsete oskuste ja emotsioonide reguleerimise oskuste vahelist tugevat seost (Arslan *et al.*, 2011; Eisenberg *et al.*, 1997; Eisenberg *et al.*, 1997). Enesekontroll on isiklike emotsioonide väljendus ja koosneb käitumisest erinevates olukordades, mis nõuavad asjakohast reageerimist (Rothbart *et al.*, 2011). Denham koos kolleegidega (2012) rõhutab eneseregulatsiooni olulisust koolivalmiduse osana: heade sotsioemotsionaalsete oskustega lapsed on tõenäoliselt koolis tähelepanelikumad, planeerivad ülesandeid ja suhtlemist oskuslikumalt ning neil on rohkem isiklike ressursse õppimiseks kui neis oskustes maha jäänud lastel. Oskus juhtida oma emotsioone toetab käitumise reguleerimist ning see omakorda soodustab akadeemilist edukust (Denham *et al.*, 2012). Õppimist hõlbustab laste suutlikkus vastata ootustele sobiva käitumise osas - järgida juhiseid, teha koostööd eakaaslaste ja täiskasvanutega ning tulla toime pettumusega raskete ülesannete või rahuldamata soovide korral (Coolahan *et al.*, 2000). Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) järgi peaks 6-7-aastane laps oskama sobivalt käituda erinevates olukordades ning vastavalt tagasisidele oma käitumist muutma, juhinduma kokkulepitud reeglitest ja üldtunnustatud käitumisnormidest, oskama tegutseda iseseisvalt ja vastutada oma käitumise eest.

Suhtlemis- ja koostööoskused on vajalikud suhete loomiseks nii eakaaslaste kui täiskasvanutega. Sotsiaalses arengus on väga tähtis lapse võime luua positiivseid suhteid kaaslastega (Caldarella & Merrell, 1997; Gresham *et al.*, 2011; Tropp & Saat, 2010), oskus oma seisukohti põhjendada (Nisskaya, 2018), suhtlust algatada ja seda hoida (Elliott & Busse, 1991; Palts & Häidkind, 2013) ning oskus selgelt infot edastada (Collaborative..., 2020). Eelkooliealised lapsed

õpivad toime tulema suhtlemisega erinevates sotsiaalsetes olukordades, leidma viise, kuidas lahendada eakaaslaste vahel tekkivaid erimeelsusi ning käituma prosotsiaalselt (Denham *et al.*, 2012; Denham & Weissberg, 2004).

Kõnel on oluline roll sotsiaalsete suhete loomisel ja hoidmisel. Kõne abil reguleeritakse kaaslaste käitumist ja tegevust. Täiskasvanu sõnalisel suunamisel, käitumise ja tunnete analüüsimisel õpib laps oma emotsioone ning käitumist kontrollima, oma ning teiste inimeste tundeid märkama ja neid kirjeldama (Hallap & Padrik, 2008). 7-aastane laps oskab arvestada suhtlusolukorda (Hallap & Padrik, 2009), talle meeldib olla teiste poolt aktsepteeritud. Zivi (2013) uuringus (N=198), kus ekspressiivne kõne oli koolivalmiduse üheks komponendiks, leiti positiivne seos sotsiaalse informatsiooni töötlemise ja koolivalmiduse vahel ($r=0,41$; $p<0,001$). Marrani (2015) uurimistööst selgus, et lapsed, kellel oli väiksem sõnavara, hinnati sotsiaalsete oskuste poolest nõrgemaks võrreldes lastega, kellel oli suurem sõnavara, kelle lauseehitus oli keerukam ning kes olid jutukamad.

Suhtlemisoskused hõlmavad ka selliseid oskusi nagu koostöö ja jagamine. Koostöö on sotsiaalne suhtlus, mille abil inimesed arendavad oma tegevust organiseeritult ja suhtlevad üksteisega ühise eesmärgi saavutamiseks. See hõlmab selliseid käitumisviise nagu teiste abistamine, partnerlus ning kokkulepped ja reeglite järgimine (Endedijk *et al.*, 2015). 6-7-aastased lapsed on suutelised kokku leppima rollide jaotuse mängus, nad on võimelised kordamööda tegutsema, kuid abi vajatakse veel sobilike käitumisstrateegiatega valikul, nt kuidas konfliktsituatsioonides leida mõlemale osapoolle sobivad lahendused (Tropp & Saat, 2008). 6-7-aastased lapsed naudivad rühma kuulumist, neile meeldib mängida ja midagi ühiselt teha koos teistega. Läbi mängulise suhtluse eakaaslastega katsetavad lapsed sotsiaalseid rolle ja reegleid: nad sotsialiseeruvad selleks, et jagada, tegutseda vaheldumisi, teha koostööd, võtta arvesse teiste vaatenurki (Fantuzzo *et al.*, 1995). Coolahan jt (2000) leidsid oma uurimuses (N=229) keskmise positiivse seose mängu ja õppimise vahel ($r=0,68$; $p<0,0001$) - positiivne interaktiivne mängukäitumine oli seotud aktiivse osalemisega õppetegevustes, kus lapsed näitasid üles kõrgemat motivatsioonitaset, tähelepanu, püsivust ning positiivset suhtumist õppimisse. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) järgi peaks 6-7-aastane laps suutma algatada mängu ja tegevusi, tunda huvi teiste vastu ja looma sõprussuhteid, oskama teha koostööd ja selgitada oma seisukohti, osalema rühma reeglite kujundamisel ning teistega arvestama.

Vastutustundlik otsustamine hõlmab oskusi lahendada lihtsamaid sotsiaalseid probleeme erinevates olukordades, see on oskus teha isikliku käitumise ja sotsiaalse suhtluse osas kohaseid valikuid, mis põhinevad eetilistel normidel, tagajärgede realistlikul hindamisel ning enda ja teiste

heaoluga arvestamisel (Jagers *et al.*, 2018). Vastutustundlik otsuste tegemine on võime anda mõistlikke hinnanguid oma käitumisele ja selle kohta, kuidas see teisi mõjutab. Vastutustundlik otsuste tegemine eeldab ka enesedistsipliini, alates otsuste tegemisest lihtsate asjade üle, nt mida selga panna, millist toitu süüa, kellega mängida või kuidas antud olukorras käituda. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) alusel peaks 6-7-aastane laps mõistma oma-võõras-ühine tähendust, tegema vahet hea ja halva käitumise vahel.

1.1.2. Raskused sotsiaalsete oskuste omandamisel

Lasteaiast kooli minevate laste sotsiaalsete oskuste areng on olnud kiire ja jõudnud arvestatavale tasemele, kuid täielikult välja arenenud need veel pole. 6–7-aastane laps võib vajada täiskasvanu abi sobiva käitumise valikul või selle muutmisel. Vähesel enesekindluse tõttu, eelkõige uudsetes olukordades võib laps olla tundlik ja häbenenud oma hirme, laps võib käituda ka titalikult (Männamaa & Marats, 2009). Samas võib lapse käitumises esineda impulsiivsust ja vähest suutlikkust oma käitumist kontrollida (Paavel, 2005). Vähesel keelelise võimekuse tõttu võib esineda raskusi emotsioonide verbaalsel väljendamisel. Mängus osalemise katkestamine on seotud tähelepanematusel, passiivsuse ja motivatsiooni puudusega. Lastel, kes häirivad eakaaslaste mängudes, ilmneb käitumisprobleeme ja hüperaktiivsust ka õppetegevustes, nt soovimatus õpetaja abi vastu võtta ja pingutada uute haridusalaste väljakutsete lahendamisel (Coolahan *et al.*, 2000).

Eestis on läbi viidud erinevaid uurimusi selgitamaks, kui paljudel lastel on raskusi sotsiaalsete oskuste omandamisel. Lapse arengu hindamise vahendi *Early Development Instrument (EDI)* abil läbiviidud uurimuses (Kööp, 2013) selgus, et 2/3 Tallinna lasteaias õpetajatest (N=109) hindavad 5-7-aastaste laste (N=843) sotsiaalset ja emotsionaalset arengut kõrgeks (68% lastest on õpetajate hinnangul see väga hea ja hea, 31% keskmine) ja vaid 1% lastest on see madal. Samuti hindavad õpetajad kõrgeks laste võimet eakaaslastega läbi saada (69% hea ja väga hea, 29% keskmine), vaid 2% lastest on õpetajate hinnangul raskusi eakaaslastega läbisaamisel. Õpetajatel paluti hinnata ka laste sotsiaalset käitumist rühmas. Selgus, et suurem osa lastest oskab õpetajate arvates sotsiaalselt kompetentselt käituda, 8% lastest satub siiski kaklustesse. Selgus, et 755 lapsel (90% kõikidest) ei ole õpetajate arvates probleeme, mis mõjutaksid lapse võimet osaleda tavarühma tegevustes, kuid 63 lapsel (8%) neid on. Enamasti nimetasid õpetajad põhjusena käitumisprobleeme (N=29) ja kõnehäireid (N=20).

OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste (Eestis N=2100) heaolu uuringu IELS (Tammemäe *et al.*, 2020) Eestis osalenud lapsevanemate (N=1800) vastustest selgus, et poistel (14

%) esineb poole rohkem sotsiaalseid, emotsionaalseid või käitumisraskusi kui tüdrukutel (7%). 11% vanematest hindas oma lapse eneseregulatsioonioskust (pidurdusvõime, töömälu, mõtlemise paindlikkus) keskmisest madalamaks (poistest 16% ja tüdrukutest 6%). Õpetajate (N=700) hinnangul on madalamate eneseregulatsioonioskustega lapsi umbes 20% (poistest 29% ja tüdrukutest 11%). Uuringust ilmnas, et lastel, kellel oli olnud madal sünnikaal ning enne viiendat eluaastat esinenud õpiraskusi või sotsiaalseid, emotsionaalseid või käitumisraskusi, on keskmiselt madalamad eneseregulatsioonioskused ka viieaastaselt.

Saare 2021. aasta magistritöö raames andsid kuue Tartu koolieelse lasteasutuse õpetajad (N=36) 129-le 6-7-aastasele lapsele hinnangu emotsionaalsete ja käitumisprobleemide kohta. Tugevuste ja raskuste küsimustiku (TRK) õpetajate versiooni tulemuste alusel leiti, et mitteprobleemse käitumisega eelkooliealisi lapsi on õpetajate hinnangul 70%, nõ piiripealseid 14% ja probleemse käitumisega lapsi 16%. Viimastel esinesid õpetajate sõnul käitumisprobleemid (29%), hüperaktiivsus (16%), oskamatus käituda prosotsiaalselt 11%, probleemid eakaaslastega 6% ning emotsionaalsed probleemid 4%. Piiripealse skooriga laste puhul märgitakse kõige enam prosotsiaalseid käitumisprobleeme (16%).

Sotsiaalsete oskuste õppimiseks peab laps ära tundma ja tähele panema põhilisi vihjeid, mis määravad edukuse sotsiaalsetes suhetes. Erivajadustega lapsed on tihti nii sotsiaalselt kui ka emotsionaalselt ebaküpsamad kui nende eakaaslased. Sageli ei piisa nende laste sotsiaalse arengu suunamiseks harjumuspärastest viisidest ja mõnikord tuleb tavakeskkonda olulisel määral muuta. Emotsionaalsed ja käitumisraskused võivad esineda nii eraldi kui koos muude erivajadustega. Käitumishäirete puhul on oluline eristada orgaanilistest kahjustustest tingitud ehk primaarset käitumishäiret kaasnevast ehk sekundaarsest käitumishäirest, mis tavaliselt tuleneb sotsiaalsetest mõjutustest.

Achenbachi ja Edelbrocki (1978) järgi võib laste käitumisprobleemid üldjoontes jagada eksternaliseeritud ehk väljapoole suunatuks ja internaliseeritud ehk sissepoole suunatuks ning segatüüpi probleemideks (Achenbach & Edelbrock, 1978; Kõrgesaar, 2002). Eksternaliseeritud probleemid toovad tavaliselt kaasa mitte aktsepteeritava käitumismustri. Ilmneda võivad enesekesksus/plahvatuslikkus (viitab heitlikule, hoolimatule ja ettearvamatule käitumisele), tähelepanuprobleemid/üliaktiivsus (viitab impulsiivsele, rahutule, lärmakale ja üliaktiivsele käitumisstiilile), antisotsiaalsus/agressiivsus (teiste isikute hirmutamise ja kahjustamine). Internaliseeritud probleemidega kaasneb sotsiaalse eemaldumise (kaaslasi vältiv ja neist kõrvalehoidev käitumine, millele võib lisanduda ääretu kurbus), ärevusprobleemid (viitavad

kartlikule, pingelisele ja ärevale käitumismustrile, millega võivad kaasneda mitmesugused somaatilised või füüsilised probleemid) (Allin, 2004; Merrell, 1994). Sotsiaalsetes olukordades tunnevad häbelikud lapsed sageli ärevust, nad kardavad teha vigu ja tunduda rumalana, saada ebasoodsa hinnangu osaliseks. Sageli on nad vastandlike soovide vahel - ühelt poolt on olemas tahe olla kaasatud, soov sõpruse järele, teiselt poolt on aga hirm sotsiaalse suhtluse ees (Kemple, 2004). Õpetajal on oluline eristada lapse sellist eraldatust, mis võib viidata emotsionaalsele probleemile (Chazan *et al.*, 2001). Tavaliselt on väljapoole suunatud emotsionaalne ja destruktiivne käitumismuster häirivam kui nende laste käitumine, kes hoiduvad kaaslastega suhtlemast.

Aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega (ATH) lastel esineb probleeme tähelepanuga ja/või impulsiivse käitumisega, mistõttu on neil raske oma käitumises arvestada sotsiaalseid norme. ATH-ga laste suhtlemisprobleemid võivad väljenduda teise lapse mittekuulamises, vestlustesse vahelesegamises või teemavälises suhtlemises. Selline käitumine häirib kaaslasti ning võib põhjustada suhtluse tõrjumise kaaslaste poolt (Landau & Moore, 1991). ATH-ga lastel on raskusi sõprussuhete loomisel, nad kiusavad ise või on kiusatavad, näivad üksikud ning sageli jäetakse nad mängudest kõrvale (Heiman, 2005).

Intellektipuudega lastel on kõrge risk käitumisprobleemide tekkimiseks. Greeni ja Bakeri (2011) uurimuse kohaselt on intellektipuudega lastel madalamad sotsiaalsed oskused neljas valdkonnas – koostöö, eneseteadlikkus, enesekontroll ja vastutamine. Neil on raske sotsiaalsetes suhtlussituatsioonides mõista korraldusi ja hinnata erinevaid olukordi, mõista oma tegude tagajärgi ning ootuspäraselt reageerida keskkonnast tulenevatele mõjutustele. Samuti esineb nendel lastel raskusi sõprussuhete loomisel ja eakaaslastega koostegutsemisel. Neil on mängimiseks vajalike suhtlemisoskuste areng aeglasem, nad mängivad rohkem üksi, kaotavad mängu vastu kiiresti huvi ega näita initsiatiivi grupiga liitumiseks (Green & Baker, 2011; Neece & Baker, 2008).

Autismispektri häiretega (ASH) lastel ilmnevad püsivad suhtlemisraskused ja kõne arenguhäired. ASH-ga lastel on vähene empaatiavõime, neil ei kujune tavapäraselt oskus mõista teiste mõtteid ja tundeid (Peterson *et al.*, 2016). Teiste inimeste mittemõistmise tõttu võib laps väljendada end kohatult või domineerida vestluses vaid talle huvipakkuva teemaga, mis piirab asjakohast sotsiaalset suhtlust (Bellini & Akullian, 2007). ASH-ga laste emotsionaalsed ja käitumisprobleemid võivad avalduda erinevalt, näiteks võivad nad end ümbritsevast isoleerida, ära peita, mitte reageerida, kõrvu ja silmi kinni katta. Ärrituses võivad nad käituda agressiivselt nii kaaslaste kui iseenda vastu. ASH-ga lastel esineb puudujääke enda emotsioonide ära tundmisel ja nimetamisel, samuti emotsioonide reguleerimise oskustes (Bellini & Akullian, 2007; Häidkind & Kuusik, 2009).

Käitumisprobleem kui sekundaarne probleem. Lapsed, kellel on suuremaid või väiksemaid raskusi kas enese väljendamisel või toimuva mõistmisel (nt kõnepuudega, meelevuuetega lapsed), esineb raskusi ka eakaaslastega suhtlemisel. Lapsed võivad hoida omaette, vältida kaaslaste seltskonda ning suhtlussituatsioone. Endassetõmbunud lapsed ei pruugi teistelt vajalikku sotsiaalset käitumist õppida (Saat, 2005). See omakorda võib pidurdada sõprussuhete loomise ja koostööoskuste arengut, samuti erinevates õpi- ja käitumissituatsioonides enesejuhtimise ja -kontrolli oskusi. Suhtlusringi vähesus võib negatiivselt mõjutada ka laste enesehinnangut (Virula, 2012). Lastel, kellel on raskusi suhtlemis- ja koostööoskustes, võib kaasneda probleemne käitumine, mis avaldub nii sotsiaalses eemalduses (suunatus enda sisse) või sotsiaalses agressiivsuses (suunatus endast väljapoole) (Häidkind & Kuusik, 2009; Tropp & Saat, 2008).

1.2. Sotsiaalsete oskuste hindamine ja arendamine lasteaias

Nii tavaarenguga kui erivajadustega laste arengu, sh sotsiaalse arengu puhul on oluline pöörata tähelepanu olemasolevate oskuste hindamisele, keskkonna võimaluste arvestamisele ning täiskasvanutevahelisele koostööle (Häidkind & Kuusik, 2009). Arengu hindamine ja analüüsimine aitavad mõista lapse eripära, selgitada välja erivajadused, toetada lapse positiivset enesehinnangut ja arengut (Koolieelse lasteasutuse..., 2008).

1.2.1. Hindamise kontekst, meetodid ja vahendid

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) sätestab laste arengu hindamise kui osa igapäevasest õppe- ja kasvatusprotsessist, mis toimub eeldatavate üldoskuste ning õppe- ja kasvatusvaldkondade tulemuste alusel. Riiklikult kehtestatud üldistest hindamise põhimõtetest lähtudes tuleb igas lasteaias välja töötada sobilik arengu hindamise süsteem ja dokumenteerimise vormid (Palts & Häidkind, 2013). Eesti lasteaeade õpetajatel on kohustus jälgida ja hinnata iga lapse arengut sh sotsiaalsete oskuste arengut ning jagada saadud teavet lapsevanematega vähemalt üks kord õppeaastas. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) § 24 lg 5 alusel on lasteasutuse pedagoogilise nõukogu otsus, milliseid meetodeid kasutada lapse arengu hindamisel. Antud seaduse kohaselt on “lapse arengu hindamine osa igapäevasest õppe- ja kasvatusprotsessist. Pedagoogid viivad vaatlusi läbi kindla plaani alusel ning lapsi jälgitakse nii igapäevatoimingutes, vabamängus kui ka pedagoogi suunatud tegevustes” (§ 24 lg 2).

Vaatlus on kõige loomulikum meetod lapse sotsiaalsete oskuste hindamisel (Elliott & Gresham, 1987). Käitumise otsesed vaatlused loomulikes tingimustes võimaldavad koguda

tähelepanekuid sotsiaalse käitumise mõõtmiseks ja kirjeldava funktsionaalse hindamise läbiviimiseks (Gresham, 2001). Vaatluse teel saab õpetaja koguda infot laste enese- ja sotsiaalse teadlikkuse kohta, laste eneseregulatsiooni oskuste kohta, suhtlemis- ja koostööoskuste kohta ning vastutustundliku otsustamise kohta. Vaatlus erinevate arenguaspektide hindamisel, eriti suhtlemisprobleemidega ja häbelike laste puhul, annab sellist informatsiooni, mille kättesaamine võib olla teiste meetoditega raskendatud (Männamaa, 2008). Vaatluse kavandamisel on oluline selle eesmärk, miks õpetaja vaatlema hakkab, kindel kava, millal ja mida ta jälgib ning millise meetodiga (tehnikaga) nähtu protokollib. Levinumad tehnikad on käitumise kirjeldamine, kontrollnimistute kasutamine (Merrell, 2001), hindamisskaalad, aga ka video- ja audiosalvestused ning aja ja sündmuste fikseerimine (Männamaa, 2008).

Konkreetsed sotsiaalsed oskused ja käitumine, mida nõutakse õpetajate poolt õppesituatsioonis, on tõenäoliselt kvalitatiivselt üsna erinevad nendest, mida ootavad eakaaslased vabas mängusituatsioonis (Walker *et al.*, 1992). Mängu vaatluse käigus saab hästi hinnata laste oskusi järgida reegleid ning kuidas lapsed pidurdavad oma impulsiivset käitumist (Savina, 2014), kuidas nad mängu alustavad, milline on mängu käik ning kui püsivad lapsed oma tegevuses on. Igapäevaseid mängusituatsioone vaadeldes saab hinnata laste omavahelist suhtlust, oskust tegutseda vastavalt esemete tähendusele, mil määral kajastuvad mängudes õpitud oskused ja olemasolevad teadmised, kui võrd vastavad vanusele mänguliigid, milles laps osaleb (Palts & Häidkind, 2013).

Ka õpetaja poolt planeeritud ja suunatud situatsioonides saab vaadelda ja hinnata laste arengut. Näiteks tehakse seda arengu jälgimise mängudes (Kirbits, 2014a; Rebane *et al.*, 2011), mida lasteaiaõpetajad meelsasti oma töös ka kasutavad (Must, 2014; Volt 2017). Sotsiaalsete oskuste hindamise abimaterjalina loodud mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014b) arendusprojekti (N=152 last) käigus analüüsiti mängu tugevusi ja parendamist vajavaid valdkondi, koguti õpetajatelt (N=12) tagasisidet. Õpetajad leidsid, et mängu käigus saadud tulemused (näiteks, kuidas laps ühe või teise ülesande lahendas, kas laps vajab abi või suunamist) võimaldavad hinnata ja analüüsida rühmas läbiviidud õppe- ja kasvatustöö efektiivsust nii sotsiaalsete oskuste kui ka tunnetus- ja õpioskuste valdkondades. Mäng ei anna lapse arengust siiski tervikpilti, mistõttu soovitab ka Kirbits vaadelda lisaks laste tegevusi igapäevasisituatsioonides. Lähtuvalt saadud informatsioonist saavad õpetajad teha järeldusi - millised oskused on omandatud hästi ning milliseid tegevusi on veel vaja planeerida, et nõrgal tasemel oskusi kinnistada. Mängu läbiviimine suunab õpetajaid tähelepanu pöörama laste sotsiaalsete oskuste arengule ning arendamisele kooliminevatel lastel (Kirbits, 2014b).

Sotsiaalsete oskustega seonduvad ülesanded võivad olla ka veebipõhised. Näiteks Haridus- ja Noorteameti (2021) ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös on 5-aastastele lastele valmimas tahvelarvutis läbiviidavad hindamisvahendid, sh sotsiaalsete ülesanded oskuste hindamiseks. Denham koos kolleegidega (2012) rõhutab, et arvutipõhised hindamisvahendid peaksid olema eakohased, seotud õppekavaga, põhinema õpetaja pideval osalusel/vaatlusel, toetuma lapse igapäeva tegevustele ning olema kohandatud nii kultuuriliselt kui keeleliselt.

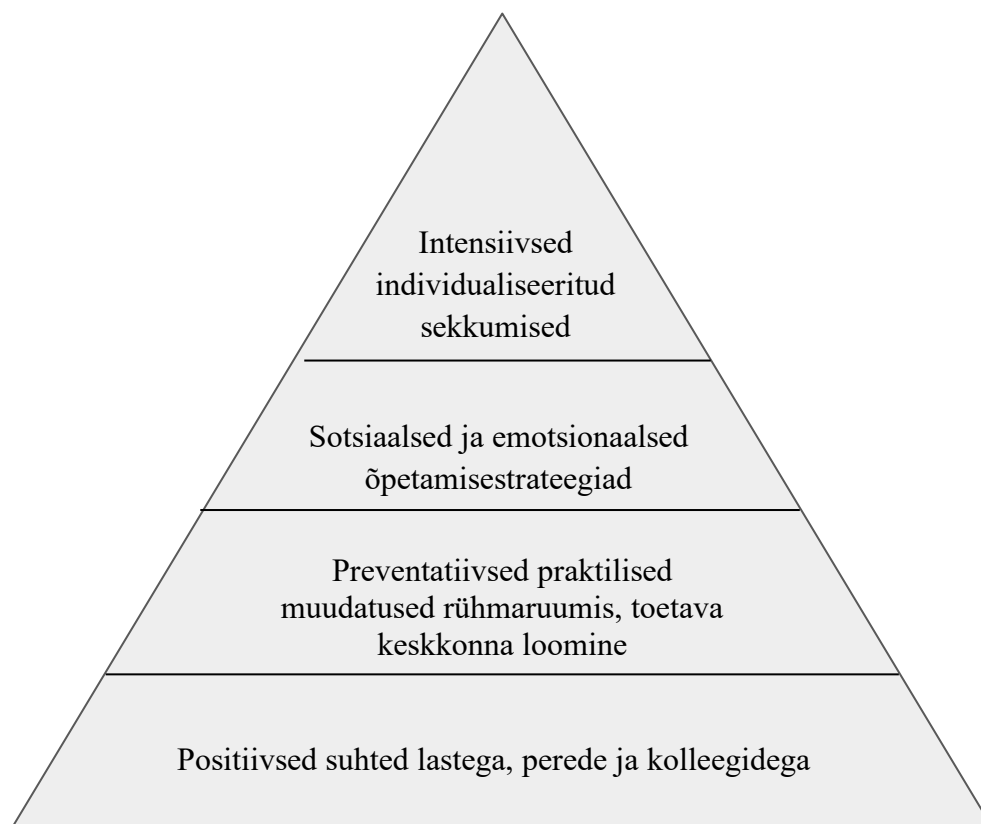
Levinud meetod laste sotsiaalsete oskuste ja käitumise hindamiseks on õpetajate ja vanemate küsitlus (Achenbach & Edelbrock, 1984). Küsimustikud/kontrollnimistud on vaatlusega võrreldes vähem aeganõudvad ja võimaldavad saada andmeid käitumise kohta, mis ei pruugi vaatluse perioodil ilmned. Ankeete täidavad täiskasvanud, kes puutuvad lapsega tihedalt kokku ning tunnevad last hästi. Küsitluse läbiviimisel on oluline läbi mõelda küsimused ja nende sõnastus. Marran (2015) uuris Sotsiaalsete oskuste küsimustiku (SOK) sobivust 3-4-aastaste laste (N=186) sotsiaalsete oskuste esmaseks hindamiseks. Ta leidis, et SOK koos teiste sotsiaalsete oskuste uurimiseks kasutatavate meetoditega (nagu vaatlus ja intervjuu) sobib riskirühmas olevate laste eristamiseks teiste hulgast. Enn (2017) jõudis järeldusele, et SOK saab kasutada samal eesmärgil ka 5-7-aastaste laste (N=122) hulgas, kuid see ei anna nii täpset tulemust kui nooremas vanuserühmas. Tarto (2018) võrdles kolme hindamisvahendiga (SOK, TRK, PKBS-2) saadud tulemusi ja tõi esile, et SOK on suuremas osas mõeldud sotsiaalsete oskuste ilmnemise sageduse hindamiseks.

Hindamise käigus usaldusväärse teabe saamiseks on olulised selged hindamiskriteeriumid, tulemuste tõlgendamisel tuleb hoiduda toetumisest emotsioonidele, intuitsioonile või muljetele (Harris & McCann, 1994). Oluline on järgida riikliku õppekava nõudeid ning vanuste kaupa eeldatavaid arengutulemusi, et vältida valede järelduste tegemist laste arengu kohta. Lasteaias hindab lapse arengut õpetaja koos teiste spetsialistidega. Psühholoogid, eripedagoogid ja teised lastega tegelevad spetsialistid täiendavad õpetaja poolt kogutud informatsiooni, sotsiaalsete oskuste mahajäämuse korral aitavad arendustööd planeerida ja teostada (Gresham, 2001; Häidkind & Kuusik, 2009).

1.2.2. Sotsiaalsete oskuste toetamine

Sotsiaalsete oskuste arendamist ja täiustamist juhivad õpetaja, kes teab, millal ja kuidas pakkuda lapsele vajalikku tuge ja õpetust läbi erinevate strateegiatega (Han & Kemple, 2006). Fox jt (2003) on koostanud õpetamise püramiidi (vt joonis 1), mis on sotsiaalse pädevuse toetamise ja käitumisprobleemide ennetamise mudeliks. Alustada tuleb naturalistlike strateegiatega, so suhete

arendamise ja toetava rühmaruumi keskkonna loomisega; seejärel liikuda vastavalt vajadusele konkreetsemate ja individuaalsematele õpetamisstrateegiate ja sekkumiste suunas (Han & Kemple, 2006).

Joonis 1. Õpetamise püramiid (Fox *et al.*, 2003, p. 2). Märkus: Kokkuvõtvalt on püramiidi “tegevusi” esitanud oma artiklis Hemmeter jt (2006) ja Fox jt (2011), vt lisa 1

Head suhted on lapse sotsiaalse, emotsionaalse ja käitumusliku arengu tõhusa toetamise aluseks. Õpetaja eeskuju kaudu saab aidata kaasa laste sotsiaalsele teadlikkusele, positiivne tagasiside aga annab võimaluse laste eneseteadlikkuse tõusuks, toetavate suhete kontekstis areneb lastel positiivne mina-pilt, enesekindlus (Fox *et al.*, 2003). Toetavat emotsionaalset õpikeskkonda aitavad luua täiskasvanute emotsionaalne toetus (nt õpetaja empaatia, omaksvõtmine, usaldusväärsus, lugupidamine, soojus), lapse emotsioonide tunnistamine, lapse tunnete verbaliseerimine, järjekindlus ning emotsionaalsete reageeringute etteaimatavus (Daniels & Stafford, 1999). Tegevused, mis keskenduvad laste rutiinide ja ootuste õpetamisele, selgete juhiste ja tagasiside andmisele ning sotsiaalse ja füüsilise keskkonna korraldamisele, viivad laste suurema kaasatuse ja vähemate probleemkäitumiste tekkeni (Hemmeter *et al.*, 2006). Lähtuvalt püramiidist toovad Han ja Kemple

(2006) ning Kemple (2004) oma töödes välja järgmised laste sotsiaalseid oskusi toetavad strateegiad:

- Keskonna kujundamine. Rühmaruumi struktureerimine hästi määratletud huvipiirkondadeks loob eelduse lastevahelise suhtlusoskuse ning sotsiaalse teadlikkuse arenguks väikeses grupis. Ka planeeritud õppetegevuste suhtlusolukorrad sõltuvad väga palju sellest, kas lapsed istuvad reas frontaalselt õpetaja poole, ringis või väikestes gruppides laudade taga. Limiteeritud materjali hulk grupis soodustab aga jagamist ning seeläbi ka sotsiaalset interaktsiooni.
- Naturalistlikud strateegiad. Siia hulka kuuluvad “kohapealne toetus” ja “konfliktide vahendamine”. Kohapealne toetus on seotud igapäevase spontaanse juhendamise ja modelleerimisega. Näiteks lapse emotsioonide verbaliseerimise kaudu saab toetada lapse eneseteadlikkust oma tunnetest (sh suunata last verbaliseerima oma tundeid), tunnetega toimetulekut. Läbi siira ning individuaalse kiituse saab anda tuge lapse positiivsele eneseidentiteedi kujunemisele (nt “Sa tegid head ehitustööd, sa tegid plaani ja teostasid selle!”). Sotsiaalse kinnituse (nt kiituse, naeratuse, õlale patsutamise) abil saab toetada laste sotsiaalset teadlikkust, lastevahelist suhtlust, sh äratada huvi teiste vastu, soodustada lihtsate heategude tegemist (nt “See oli sinust väga lahke, et sa Jerome'it aitasid. Ta oli kurb, kui tema kook tagurpidi kukkus.”).
- Planeeritud rutiinsed tegevused. Need on struktureeritumad, rohkem eelnevalt läbimõeldud ning eesmärgistatumad, kui on seda nõ kohapealsed strateegiad. Läbi erinevate ühistegevuste (nt lugemispalade arutelude, hommikuringi mänguliste tegevuste ja ühislaulumiste, rühmas reaalselt toimuvate sotsiaalsete küsimuste üle toimuvate arutelude) kaudu saab õpetaja soodustada sotsiaalset teadlikkust, laste omavahelist interaktsiooni, koostööd (sh sotsiaalset kaasatust).
- Kõrgema intensiivsusega sekkumised. Antud kategooria hõlmab kõrge intensiivsusega juhendamist, mõjutamaks otseselt lapse käitumist ning toomaks esile muutusi sotsiaalsete oskuste osas. Kõrge intensiivsusega sekkumisi kasutatakse tavaliselt laste puhul, kellel on sotsiaalse kompetentsuse osas märkimisväärsed raskused ning kelle puhul vähem intensiivsed sekkumised ei ole piisavaid tulemusi andnud (Han & Kemple, 2006; Kemple, 2004). Lasteaias kasutatakse sellel tasemel erinevaid sekkumise tugimeetmeid, nt tugispetsialistide (psühholoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog) teenused, individuaalne arenduskava ja/või käitumise tugikava.

Individuaalne arenduskava (edaspidi IAK) koostatakse meeskonnatöona lapsele, kes oma arengutasemelt oluliselt erineb rühmakaaslastest. IAK on dokument, milles määratakse kindlaks arengulisi erivajadusi arvestava õpetuse individuaalsed eesmärgid ja sisu, ajaline kestus, õppematerjali kohandamine ja arengu hindamine (Häidkind & Kuusik, 2009). Sotsiaalsed oskused võivad olla üks valdkond muude õppekava valdkondade kõrval, milles lapse areng tavapärastest

tõhusamat toetamist vajab. Kitsamalt ainult sotsiaalsete oskuste õpetamiseks kasutatakse käitumise tugikava (edaspidi KTK). Selle eesmärk on toetada koostöös haridusasutuse ja koduga eduelamuse ning positiivse tagasiside kaudu lapse sotsiaalsete oskuste arengut (SA Innove, 2020). KTK hõlmab objektiivsel teel kogutud ja hoolikalt analüüsitud andmeid, mille põhjal koostatakse realistlikult teostatav ja ajaliselt piiritletud tegevuskava (Jürjen, 2020). Protsessi käigus on võimalik paremini aru saada, miks laps käitub probleemsesti, töötatakse välja sobivad strateegiad probleemse käitumise vältimiseks ja uute oskuste õpetamiseks (Fox & Duda, 2015), mis muudavad probleemse käitumise ebaoluliseks ja ebaefektiivseks. Tähtis on premeerida positiivset käitumist, pakkuda positiivset, sh informatiivset ja lapse jaoks tähenduslikku tunnustust sobivate sotsiaalsete oskuste kasutamise eest (Horner *et al.*, 2000).

1.2.3. Käitumise kujundamise meetodikad lasteaias

Sotsiaalsete oskuste arendamiseks ja sobiva käitumise õpetamiseks on välja töötatud mitmeid meetodikaid ja programme. Nii tavaarenguga kui ka erivajadustega laste puhul tuleks enne kõike kaaluda neid toetusmeetmeid, mis asuvad õpetamise püramiidi alumistel tasanditel (Kemple, 2004). Näiteks, Jamison jt (2012) toovad oma töös välja, kuivõrd oluline on mänguliste tegevuste korraldamisel tähelepanu pöörata tegevustele, mis pakuvad erivajadusega lastele sotsiaalset lähedust ning eakaaslastega jagatud tähelepanu. Sotsiaalne lähedus on vajalik sotsiaalsete stiimulitega kokkupuutumiseks ja suhtlemisvõimalusteks, ühine tähelepanu loob aga ühise fookuse, mis võib viia suhtlemise ja mängu kõrgema tasemeni (Jamison *et al.*, 2012).

Danielsi ja Staffordi (1999) arvamuse kohaselt soodustavad erivajadusega laste sotsiaalsete oskuste arengut järgmised võtted:

- lapse individuaalsete erisuste mõistmine;
- eeskujude pakkumine, täiskasvanute mudeldamine;
- konkreetsete, lihtsate ning jaatavas sõnastuses reeglite, järjepideva ja etteaimatava päevarutiini pakkumine rühmas;
- tunnustamine positiivse käitumise eest, ebasobivale käitumisele lapse eripäraga arvestav reageerimine;
- mängimist ning erinevaid valikuid pakkuva keskkonna loomine, kaaslaste jälgimiseks turvalise paiga võimaldamine;
- koostööd soodustavate tegevuste pakkumine, kaasamine, tegevuste eesmärgistamine koos reaalsete ootustega.

Eesti lasteaedades rakendatakse sotsiaalsete oskuste mahajäämust ehk puudujääke ennetatavaid meetodikad ning lahendustele suunatud õpetamisprogramme.

Kiusamisest vabaks! on üks enim kasutatavaid programme, mille eesmärgiks on ennetada lastekollektiivis kiusamist läbi suhtlus- ja koostööoskuste, enese- ja sotsiaalse teadlikkuse arendamise. Teadliku käitumise kujundamise kaudu õpivad lapsed üksteisesse suhtuma sallivalt, austavalt, õpivad hoolima kaaslasest ja sekkuma häiriva käitumise korral, julgedes kaitsta kaaslast, kes seda ise ei suuda (Kiusamisest vabaks s.a.). Programmis osalevad lapsed tunnevad paremini ära varjatud kiusamise olukordi, on võimelised täpsemini nimetama antud situatsioonis osalevate laste emotsioone (Tõugu *et al.*, 2019).

Teine kiusamist ennetav programm Persona Dolls põhineb nukkude meetodikal, mille abil tegeletakse ennetavalt stereotüüpsete eelarvamuste ületamisega, empaatiavõime, emotsioone väljendava sõnavara ja sotsiaalsete oskuste arendamisega. Lapsi suunatakse mõistma ja tolereerima enda ümber erineva kultuurilise taustaga inimesi, aktsepteerima erinevusi (Persona Dolls s.a.).

Kiusamisvastaste programmide seas on kasutusel veel Samm-Sammult emotsionaalse ja sotsiaalse õppimise programm, milles keskendutakse laste sotsioemotsionaalsete ja täidesaatvate funktsioonide oskuste õpetamisele. Erinevate ainevaldkondade integreerimise kaudu kinnistatakse omandatud oskusi, arendatakse osalemise julgust, aidatakse kaasa käitumise reguleerimisele, olulisele tähelepanu suunamisele (Upshur *et al.*, 2017).

Ka Vaikuseminutite meetodilised harjutused aitavad kaasa õppimisele häälestamisele, ärevate laste rahustamisele, keskendumisvõime ja tähelepanelikkuse arendamisele, hooliva suhtluskeskkonna toetamisele ja empaatiavõime arengule, enda meelerahu ning parema enesetunde eest hoolitsemisele (Vaikuseminutid s.a.). Zelazo ja Lyons (2012) arvamus kohaselt suunab antud meetodika lapsi mõtlema oma hetke kogemuste üle, see toetab eneseregulatsiooni arengut, mille tulemuseks on suurem tõenäosus emotsionaalsele stabiilsusele.

Käitumisprobleemide ületamisele suunatud programmid on mõeldud lastele, kes vajavad sihipärast õpetamist konkreetsete oskuste kaupa. Eestis kasutatakse oskuste õpet ning käitumise taasleidmist.

Oskuste õppe programmi aluseks on lahenduskeskse lühiteraapia põhimõtted, mis aitavad lapsel paremini mõtestada oma positiivseid külgi ning teadvustada oskust, mida ta on valmis pere, sõprade ja õpetajate toetusel etapiviisiliselt omandama. Mida rohkem on laps teadlik sellest, millist kasu toob teatud oskuse õppimine talle ja tema keskkonnale (sh talle lähedastele inimestele), seda enam on ta motiveeritud seda oskust õppima, ta on valmis osalema otsustamisprotsessis (Furman,

2016; Kids' Skills s.a.). Oskuste õppe meetodi rakendamine lasteaiarühmas soodustab rahulikuma õhkkonna teket ning suurendab üksteise märkamist. Aktiivsus- ja tähelepanuhäirega lapsed suudavad rohkem keskenduda tegevustele, autismiga lapsed on motiveeritumad tegutsema ja uusi oskusi omandama (Eiche, 2021).

Taasleitud käitumise puhul on tegemist hariduslikult toetava mudeliga, kus läbi erinevate strateegiate aidatakse lapsel teadvustada oma käitumist ning tugevdada eneseusku suutlikkusse kaaslastega positiivsel moel suhelda. Eesmärgiks seatud käitumise mudeldamine ja harjutamine aitavad tõsta lapse eneseteadlikkust, toetav kirjeldav tagasiside võimaldab saada kinnitust oskuse saavutamise arengust, käitumuslik edu tõstab omakorda enesest lugupidamist (Rogers, 2008).

Iga laps on ainulaadne, iga lapse tugevused on ainulaadsed ja iga lapse vajadused on erinevad (Kemple, 2004). Täiskasvanud saavad last tundes, eelnevalt teda jälgides ning tema tugevuste ja nõrkuste märkamist, sihipäraselt edendada lapsega tugevaid positiivseid suhteid, teda toetada ning arvestada tema individuaalsete eripäradega (Denham & Weissberg, 2004). Kemple (2004) arvamuse kohaselt tuleks rühma kuuluva erivajadustega lapse kohta erinevaid tugi- ja sekkumisstrateegiaid puudutavad otsused koostada koostöös meeskonnaga, kes on lapsega tuttav ja tema eripäraga kursis.

1.3. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Arvestades sotsiaalsete oskuste tähtsust akadeemilise edukuse ja emotsionaalse heaolu saavutamisel, on väga oluline, et vanemad ja lastega töötavad spetsialistid märkaksid võimalikult varakult sotsiaalsete oskuste osas teistest eristuvat last ning aitaksid sobivate strateegiate abil kaasa lapse sotsiaalsete oskuste kujunemisele. Sotsiaalsed oskused sõltuvad nii sellest, mida laps on oma elus kogunud, kui ka sellest, kas ja kuidas talle on sotsiaalseid oskusi õpetatud, tema käitumisele tagasisidet antud. Magistritöö uurimisprobleem on, kuivõrd langevad lasteaias käivate laste puhul kokku õpetajate hinnangud sotsiaalsetele oskustele ja laste tegelikud sotsiaalsed oskused. Kuna riiklikul tasandil on sätestatud eeldatavad arengutulemused ainult 6-7-aastaste laste sotsiaalsetele oskustele, siis keskendume uurimuses sellele vanuserühmale.

Käesoleva magistritöö eesmärk on hinnata 6-7-aastaste lasteaiaste sotsiaalseid oskusi õpetaja poolt täidetava küsimustiku ja mänguliste õppeülesannetega ning saadud tulemusi omavahel võrrelda; selgitada välja eakaaslastest eristuvad lapsed ning analüüsida madalamate sotsiaalsete oskustega laste probleeme ja lahendusi. Tulenevalt uurimistöö eesmärgist püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas konkretiseerivad, hindavad ja arendavad lasteaiaõpetajad enda sõnul riiklikus õppekavas esitatud eeldatavaid arengutulemusi 6-7-aastastel lastel sotsiaalsete oskuste valdkonnas? Haili (2017) uurimistööst selgus, et lasteaia tava- ja sobitusrühmade õpetajad mõistavad sotsiaalseid oskusi mõnevõrra erinevalt võrreldes õppekavas väljatooduga - 67% vastanute sotsiaalsete oskuste definitsioonid olid kooskõlas õppekavaga; 28,2% nimetasid sotsiaalsete oskuste all iseseisvat hakkamasaamist (kuulub enesekohaste oskuste alla); 4,8% pidasid definitsioonis oluliseks märkida mängu- ja õpioskusi.
2. Millisel tasemel on 6-7-aastaste tavarühmade laste sotsiaalsed oskused õpetajate hinnangul? IELTS (Tammemäe *et al.*, 2020) alusel on Eesti õpetajate ootused 5-aastaste laste sotsiaalsetele oskustele ülemäära kõrged - laste sotsiaalsed oskused on rahvusvahelises võrdluses pigem head, aga õpetajatele teevad need muret.
3. Kuivõrd jõukohased on hindamisvahendis “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) esitatud sotsiaalsete oskuste ülesanded 6-7-aastastele tavarühmade lastele? Kirbitsa (2014b) magistriltööst selgus, et kõige enam valmistasid lastele õpetajate hinnangul raskusi ülesanded peatustes Sõbratee ja Sorditee, kus lapsed pidid tegema aktiivselt koostööd ja üksteisega suhtlema. Samuti osutus lastele keeruliseks oma tunnete kirjeldamine (Tunnetetee).
4. Kui paljud uuritud lapsed saavad eakaaslastest madalamaid tulemusi nii õpetajate küsimustiku alusel kui ka mängu käigus ülesannete sooritusel? Marran (2015) on välja toodud, et SOK kasutamisel norm- ja riskigrupi võrdluses ilmnisid 14% uuritud 3-4-aastastest lastest statistiliselt olulised erinevused interpersonaalsetes oskustes (antud töö kontekstis suhtlemise ja koostööga seonduv oskusterühm) ning õppimisega seotud oskustes (antud töö kontekstis eelkõige eneseregulatsiooniga seonduv oskusterühm) juures.
5. Milliseid tugimeetmeid on õpetajate sõnul rakendatud uuringus osalenud eakaaslastest madalamate sotsiaalsete oskustega laste arengu toetamiseks lasteaias ning milliseid tugimeetmeid soovivad õpetajad koolis rakendada? Haili (2017) uurimistööst selgus, et tugimeetmetest kasutavad lasteaia sobitus- ja tavarühma õpetajad käitumise kinnitamist ja rollimängu, lisaks ka sotsiaalsete oskuste selgitamist ja harjutamist. Kõige vähem kasutavad õpetajad terviklikke meetodikaid nagu käitumistaastuse ja oskuste õppe programmid.

2. Meetod

2.1. Valim

Uurimuses osalesid lapsed ja õpetajad kahest lasteaiast, üks neist asus linnas ja teine maal. Mõlemas lasteaias olid loodud rühmad 6-7-aastastele lastele. Maapiirkonna lasteaias töötas kaks eripedagoogi, linnalasteaias oli koostöö asutusevälise logopeediga, kes hindas laste kõne arengut ning nõustas lastevanemaid ja õpetajaid.

Andmete kogumiseks moodustati sihipärane valim. Lastepuhul oli oluline vanus ning see, et nad käiksid lasteaias; samade rühmade õpetajate puhul nende valmisolek uuringus osalevate laste oskuste kohta hinnanguid anda. Lasteaedade tavarühmadest (N=5) osalesid 6-7-aastased lapsed (N=26). Tüdrukuid oli valimis 18 ning poisse 8. Kõik lapsed olid rühmaõpetajate hinnangul eakohase arenguga ja koolikohustuslikud alates 2022. aasta sügisest. Poisid olid keskmiselt pisut vanemad ja lapsed olid uurimise hetkeks lasteaias käinud keskmiselt üle nelja aasta, enamasti samas rühmas. Uuringus osalenud laste taustaandmed on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Uurimuses osalenud laste (N=26) taustaandmed

Sugu	Arv	Vanus kuudes	Osakaal (%)		Mitmendat aastat laps käib lasteaias	Mitmendat aastat käib laps selles rühmas
	N (%)	M (SD)	77k - 83k lapsed	84k - 88k lapsed	M (SD)	M (SD)
Tüdrukud	18 (69,2)	82 (4,7)	38,9	61,1	4,8 (0,9)	4,3 (0,7)
Poisid	8 (30,8)	83 (3,3)	50	50	4,6 (0,7)	4,4 (0,7)
Kokku	26 (100)	83 (4,3)	42,3	57,7	4,7 (0,8)	4,3 (0,7)

Märkus. N – laste arv, M – aritmeetiline keskmine, SD – standardhälve, k - vanus kuudes

Uuritavate laste rühmaõpetajaid oli kokku 10 (5 õpetajate paari). Üheksa uuringus osalenud õpetaja haridustase vastas nende enda hinnangul täielikult kvalifikatsiooninõuetele. Üks vastanud õpetaja omandas parajasti õpetajaharidust (haridustase vastas kvalifikatsiooninõuetele osaliselt). Õpetajate töökogemus lasteaiaealiste lastega jäi vahemikku 2-32 aastat (M=11,2; SD= 8,2), töökogemus uuritavate laste rühmades varieerus 2 kuust kuni 5 aastani (M=3,8; SD=1,8).

2.2. Andmekogumine

Andmekogumiseks kasutati kahte vahendit. Laste oskuste hindamiseks kasutati sotsiaalsete oskuste mängu „Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a). See on mitteformaalne hindamisvahend, mille aluseks on selle autori sõnul Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) välja toodud sotsiaalsete oskuste eeldatavad tulemused 6-7-aastastele lastele. Antud vahendiga saab hinnata järgmisi sotsiaalseid oskusi (sulgudes on SEL oskusterühmad):

- ära tunda ja selgitada emotsioone (eneseteadlikkus);
- mõista ja aru saada teiste tunnetest, olla salliv ja arvestada erisustega, abi küsida ja abi pakkuda, (sotsiaalne teadlikkus);
- kontrollida oma käitumist, keskenduda tegevusele, tegutseda iseseisvalt ja vastutada oma käitumise eest (eneseregulatsioonioskused);
- teha koostööd, selgitada oma seisukohti, kuulata ja täita juhtnööre, leida kompromisse, jagada ja arvestada teistega (suhtlemis- ja koostööoskused);
- lahendada probleeme, olla loov ja paindlik ning kasutada oma teadmisi ja oskusi, analüüsida oma käitumist ja järgida üldtunnustatud käitumisnorme, teha vahet heal ja halval käitumisel, mõista oma, võõras ja ühine tähendust (vastutustundlik otsustamine).

2021. aasta mais teostati töö autorite poolt pilootuuring, mille käigus viidi mängulised ülesanded läbi 6-7-aastaste lastega (N=12, kolm gruppi). Ilmnes vajadus selgemalt läbi mõelda tööjuhiste sõnastus ning täpselt määratleda abi astmed. Samuti peeti vajalikuks täpsustada valimi moodustamise kriteeriumeid. Vaatlusprotokolli aluseks võeti mängus „Reis mööda põnevaid teid“ esitatud vaatlusleht, mida käesoleva töö autorite poolt täiendati.

Põhiuuringu käigus viidi töö autorite poolt mäng läbi viies grupis, gruppide suurus oli 4-6 samas või naaberrühmas käivat last. Tabelis 2 on esitatud mängude kaupa poiste ja tüdrukute arvud ning vanuseline jaotumine. Neljas grupis oli tüdrukuid rohkem kui poisse, grupis A oli tüdrukuid ja poisse võrdselt. Grupis E osalenud laste keskmine vanus oli teiste gruppidega võrreldes madalam (M=78 kuud).

Mäng viidi läbi eraldi ruumis, kuhu eelnevalt pandi valmis mängu läbiviimiseks vajalikud vahendid. Mängu käigus läbis lastegrupp koos ühe uurijaga kümme nn peatust, millele on mängu autori poolt antud nimetused nagu Peretee, Sorditee jt. Igas peatuses lahendati erineva eesmärgiga ülesandeid (vt lisa 2). Ülesannete juhised andis lastele uurija. Kui laps ei mõistnud esimesel korral tegevusjuhust, kordas uurija seda, kasutades aeglasemat kõnet ning rõhutades olulisemat. Kui laps ei mõistnud või ei täitnud ülesannet ka siis, selgitas uurija tööülesannet näite, suunavate küsimuste või

üheosaliste korralduste abil (nt võttis kätte töölehe, osutas pildile, selgitas näite abil, mida ja kuhu on vaja kirjutada). Vajadusel sooritati kogu ülesanne täiskasvanu suunavate küsimuste, ettenäitamise või koostgevuse abil. Grupiga liikus mängus kaasa teine uurija, kes filmis igas peatuses laste tegevust ja salvestas selle IRIS Connect keskkonda.

Tabel 2. Mängudes osalenud lastegruppide (N=5) koosseisud

Grupp	A		B		C		D		E	
	N	Vanus kuudes M (SD)	N	Vanus kuudes M (SD)	N	Vanus kuudes M (SD)	N	Vanus kuudes M (SD)	N	Vanus kuudes M (SD)
Tüdrukud	3	86 (1,5)	4	78 (4,6)	5	85 (4,0)	3	86 (0,6)	3	78 (0,6)
Poisid	3	86 (1,5)	2	85 (2,1)	1	78	1	81	1	79
Kokku	6	86 (0,2)	6	81 (4,6)	6	81 (4,67)	4	83 (3,3)	4	78 (0,9)

Peale mängu hindasid uurijad videosalvestuse abil teineteisest sõltumatult iga lapse käitumist (vaatasid iga videot 4-6 korda), toimetulekut ning abistamise vajadust kõikides peatustes ja täitsid vaatlusprotokolli (vt lisa 3) iga lapse sotsiaalsete oskuste kohta. Kasutati hindamisskaalat: oskused on heal (laps sai 5-6 punkti), keskmisel (laps sai 3-4 punkti) või nõrgal tasemel (laps sai 1-2 punkti). Mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) autor toob lisaks peatuse kaupa hinnatavatele oskustele eraldi välja sotsiaalsed oskused, mida saab hinnata kogu mängu jooksul. Need oskused olid käesoleva töö vaatlusprotokollis esitatud läbivate sotsiaalsete oskustena, mida hinnati skaalal ilmneb/ei ilmne ning kahtluse korral lisati kommentaar.

Teiseks mõõtvahendiks oli töö autorite poolt mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) põhjal koostatud ankeet õpetajate paarile (vt lisa 4). Küsimustik töötati välja vastavalt töö uurimisküsimustele nr 1 ja 5 ning see koosnes kolmest osast (kokku 21 küsimust). Esimeses osas koguti üldandmeid õpetaja ja rühma kohta, teises osas sooviti teada, kuidas õpetajad ise hindavad ja konkretiseerivad sotsiaalseid oskusi ning milliseid tugimeetmeid nad rakendavad sotsiaalsete oskuste õpetamisel oma rühmas. Kolmandas osas koguti infot uuritavate laste samade oskuste kohta, mida

hinnati mänguliste ülesannetega. Vastamise võimalustena kasutati ankeedis valik- ja vabavastuseid ning lapse oskuste puhul hinnanguskaalat: 1- oskused on väga nõrgal tasemel kuni 6 - oskused on väga heal tasemel oma vanuse kohta.

Küsimustikku piloteeriti 2022. aasta veebruaris ühe õpetajate paari abil, kes põhiuuringus ei osalenud. Nende tagasisidest selgus vajadus konkreetsemalt sõnastada küsimused sotsiaalsete oskuste kohta. Teises osas lisati täpsustus, et õpetaja defineeriks sotsiaalseid oskusi üldoskuste ühe osana. Kolmandas osas anti võimalus hinnata korraga üht sotsiaalset oskust ja rõhutati, et lapse sotsiaalseid oskusi hinnatakse skaalal numbriga (mitte märkides vahemikku) ning et oluline on vastata kõikidele küsimustele.

Põhiuuring toimus 2022. aastal: jaanuaris võtsid töö autorid e-posti teel ühendust kahe tuttava lasteaia direktoriga, tutvustasid käesolevat magistritööd ning palusid võimalust uuringu läbiviimiseks lasteaia 6-7-aastaste lastega. Mõlemalt direktorilt saadi nõusolek, õppejuhtidega lepitati kokku uurimise läbiviimise täpsed kuupäevad ja kellaajad ning tingimused ruumide osas. Õppejuhtide abiga leiti rühmaõpetajad, kes olid nõus uurimuses osalema. Enne mängu läbiviimist küsiti lastevanematelt nõusolekud (vt lisa 5) lapse uurimuses osalemiseks ja filmimiseks. Uuringus osalemine oli vabatahtlik, kõikidele osapooltele tutvustati eelnevalt töö eesmärki ning tegevusi, selgitati eriliigiliste isikuandmete töötlemist.

Uurimus viidi läbi ajavahemikul 14.02 - 02.03.2022. a. Küsimustik anti uuringu raames õpetajatele paber kandjal vahetult enne töö autorite poolt mänguliste tegevuste läbiviimist ja vastamiseks oli õpetajate paaril aega üks nädal. Kinnises ümbrikus täidetud ankeedid kogunesid õppejuhtide kätte ning töö autorid käisid neil järel. Laste sotsiaalsete oskuste hindamise mängulisi ülesandeid õpetajatele eraldi ei tutvustatud, kuid küsitluse pöördumises oli info, et uurimise läbiviimise aluseks on mäng "Reis mööda põnevaid teid" (Kirbits, 2014a). Seega oli õpetajatel soovi korral võimalus iseseisvalt mängu sisuga tutvuda.

2.3. Andmeanalüüs

Käesoleva uurimistöö andmete analüüsimisel kasutati kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid andmetöötlusmeetodeid. Esimesele ja viiendale uurimisküsimusele vastamiseks teostati kvalitatiivsete andmete kirjeldav sisuanalüüs. Laheranna (2008) järgi kasutatakse sisuanalüüsi, kui soovitakse midagi kirjeldada või arutleda. Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks kogutud kvalitatiivsed andmed kodeeriti induktiivse meetodi abil. Induktiivne analüüs on andmetest lähtuv analüüs, mille puhul välditakse eelnevalt määratletud kategooriaid ning mille koodid ja kategooriad

tulenevad konkreetsetest andmetest (Kalmus *et al.*, 2015). Vastustest kirjutati esmalt välja tähenduslike üksuste koodid. Kategooriate moodustamiseks loeti koode korduvalt ja leiti sisult lähedased. Koodidele anti ühine koondnimetus, millest omakorda sisu sarnasuse alusel moodustati kategooriad. Reliaabluse suurendamiseks kodeerisid töö mõlemad autorid saadud vastuseid teineteisest sõltumatult, saadud kategooriaid võrreldi omavahel, erinevuste (esines umbes 10%) üle arutledes jõuti konsensuseni. Eriarvamusi ilmnis eelkõige konkreetsete oskuste jaotamisel riikliku õppekava ja SEL kategooriate vahel (nt õpetajate vastustest “empaatia” paigutamine kas suhtlemise ja koostöö või sotsiaalse teadlikkuse kategooriasse). Tabelis 3 on esitatud näide koodide põhjal kategooriate moodustamisest ja seostamisest SEL oskusterühmadega.

Tabel 3. Näide kategooriate moodustamisest (vastus küsimusele: Millised sotsiaalsed oskused peaksid 6-7-aastased lapsed omandama teie rühmas õppeaasta lõpuks?)

SEL oskusterühm	Induktiivne analüüs		
	Kategooria	Kategoriseerimise alus	Näited õpetajatelt
Suhtlemine ja koostöö	Suhtlemine ja koostöö	Suhtlemisoskus, kontakti loomise oskus, eneseväljendusoskus, koostöö tegemise oskus	“Suhtlemine”; “sõprussuhete loomine”; “koostöö tegemine”; “oma mõtete/tunnete jagamine teistega”

Märkus. SEL - sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise oskusterühmad (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011).

Viiendale uurimisküsimusele saadud tekstilised andmed pärinesid õpetajate paari poolt täidetud küsimustikust uuritavate laste kohta. Pärast uuringut saadud tulemusi võrreldi sotsiaalsete oskuste õpetamise püramiidiga (Fox *et al.*, 2003) ning kategoriseeriti deduktiivselt vastavalt püramiidi erinevatele tasanditele (vt lisa 1).

Teise, kolmanda ja neljanda uurimisküsimusega seotud andmete analüüsimisel kasutati tabelarvutusprogrammi Microsoft Excel. Toorandmete sisestamiseks loodi tabelid õpetajate ankeedi ja vaatlusprotokolli küsimuste kaupa. Vaatlusprotokollides kahe uurija poolt üksteisest sõltumatult antud hinnangute erinevused arutati omavahel läbi. Olukordi, kus uurijate arvamused erinesid, oli hinnanguliselt 15%, nt millist lapse tegevust lugeda rolli võtmiseks ja vastavalt rollile käitumiseks (kas ainult jalutamine on roll?). Erinevusi ilmnis ka laste tunnete kirjeldamise oskuse hindamisel, kas hinnata (füüsilist) tunnet (valu, nälg) või emotsiooni (kurb, rõõmus). Ühisele arvamusele jõuti arutelu

teel. Mänge läbivate oskuste kohta koguti andmed kvalitatiivselt (oskus ilmnes või ei ilmnenud) ja sisestati väidete kaupa eraldi tabelisse. Õpetajate antud numbrilistest hinnangutest otsiti välja mängulisi ülesandeid läbivate oskustega kokkulangevad väited ning teisendati: 1-3 punkti oli võrreldav lapse madalate sotsiaalsete oskustega ja 4-6 punkti oli võrreldav lapse keskmiste ja heade sotsiaalsete oskustega. Andmete kirjeldamiseks kasutati protsenti, aritmeetilist keskmist ning standardhälvet, tunnustevahelised seoseid leiti astakorrelatsioonanalüüsi abil (Spearmani korrelatsioonikordaja roo).

3. Tulemused

Tulemused on esitatud uurimisküsimuste kaupa. Kõigepealt käsitletakse sotsiaalsete oskuste mõistet õpetajate hinnangul ja nende kogemusi hindamisel; seejärel õpetajate hinnanguid laste sotsiaalsetele oskustele ja laste mängu soorituse tulemusi ning võrreldakse omavahel õpetajate hinnanguid ning laste tulemusi mängus. Viimasena kirjeldatakse õpetajatelt saadud andmeid laste sotsiaalsete oskuste arendamise kohta.

3.1. Sotsiaalsed oskused õpetajate hinnangul

Kaks esimest uurimisküsimust puudutasid õpetajate arusaama lasteaialaste sotsiaalsete oskuste kohta ja hinnanguid uuringus osalenud laste sotsiaalsete oskustele. Andmeid koguti küsitluse teel õpetajate paaridelt (5 paari).

3.1.1. Mõiste, hindamine ja arendamine

Esimene uurimisküsimus oli, kuidas konkretiseerivad, hindavad ja arendavad lasteaiaõpetajad riiklikus õppekavas esitatud eeldatavaid arengutulemusi 6-7-aastastel lastel sotsiaalsete oskuste valdkonnas. Ankeedis paluti õpetajatel oma sõnadega kirjeldada, mis on lasteaialapse sotsiaalsed oskused. Vastused saadi nelja rühma õpetajatelt, ühe rühma õpetajad uurijatele teadmata põhjusel sotsiaalseid oskusi ei kirjeldanud. Kõikidest saadud vastustest moodustus kaks kategooriat (vt tabel 4), mõlemad ühtisid riiklikus õppekavas esitatud sotsiaalsete oskuste definitsiooni ja kooliminejatelt eeldatavate oskustega. Kolme rühma õpetajad nimetasid suhtlemise ja koostööga seonduvaid oskusi ning kahe rühma õpetajad nimetasid üldtunnustatud käitumisharjumiste ja tavade järgimisega seonduvaid oskusi. Mõlemad kategooriad on kokkuviidavad SEL nelja oskusterühmaga. Ilmnes, et õpetajad ei toonud defineerides esile ühte - eneseteadlikkuse oskusterühma. Ühe rühma õpetajad

defineerisid sotsiaalsete oskustena mh mänguuskusi, mis riiklikus õppekavas on omaette üldoskuste valdkond.

Tabel 4. Sotsiaalsete oskuste mõiste õpetajate paaride (N=5) vastuste alusel.

SEL oskusterühm	Kategooria	Kategoriseerimise alus	Näited õpetajatelt
Lasteaialapse sotsiaalsed oskused			
Suhtlemine ja koostöö	Suhtlemine ja koostöö	Suhtlemisoskus, kontakti loomise oskus, eneseväljendusoskus, koostöö tegemise oskus	“Suhtlemine”; “sõprussuhete loomine”; “oskused teistega (nii laste kui ka täiskasvanutega) suhelda”; “koostöö tegemine”; “oma mõtete/tunnete jagamine teistega”
Sotsiaalne teadlikkus Eneseregulatsioonioskus Vastutustundlik otsustamine	Üldtunnustatud käitumisnormide ja tavade järgimine	Sotsiaalsetele normidele vastav käitumine Teise inimese märkamise ja tajumise oskus Suutlikkus kokkulepetest kinni pidada	“Märkamine, aitamine” “Empaatia” “Kokkulepetest kinnipidamine” “Hea ja halva käitumise eristamine”
Koolimineja sotsiaalsed oskused			
Suhtlemine ja koostöö Vastutustundlik otsustamine	Suhtlemine ja koostöö	Suhtlemisoskus, koostööoskus, suhete algatamise oskus, kokkulepete saavutamine Probleemilahendusoskus	“Oskab teistega arvestada ja teha koostööd”; “eneseväljendamine”; “loob sõprussuheteid”; “järgib rühmareegleid, tahe ja julgus teistega suhelda”; “kokkulepete sõlmimine”; “leiab mängu käigus tekkinud probleemidele lahenduse ja jõuab kaaslasega kokkuleppele”
Sotsiaalne teadlikkus Eneseregulatsioonioskus Vastutustundlik otsustamine	Üldtunnustatud käitumisnormide ja tavade järgimine	Sotsiaalsetele normidele vastav käitumine Teise inimese märkamise- ja tajumise oskus Suutlikkus kokkulepetest kinni pidada	“Hoolivus, viisakus, ausus”; “üksteise austamine, teiste märkamine”; “empaatia”; “märkab kaaslasi ja oskab teistega arvestada”; “abistamine”; “peab kokkulepetest kinni”
Eneseteadlikkus Eneseregulatsioonioskus	Oma emotsioonide juhtimine	Emotsioonide reguleerimise oskus	“Suudab kontrollida oma emotsioone”

Märkus. SEL - sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise oskusterühmad (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011).

Ankeedis küsiti õpetajatelt ka täpsemalt, millised sotsiaalsed oskused peaksid 6-7-aastased lapsed omandama nende rühmas õppeaasta lõpuks. Vastused saadi kõikidelt küsitletud õpetajatelt.

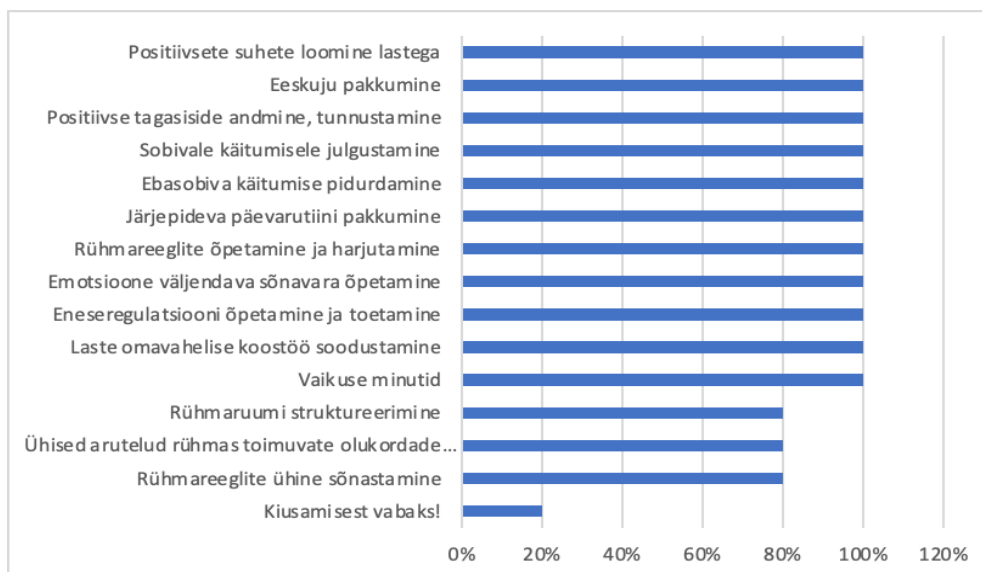
Siinkohal tõid õpetajad välja rohkem oskusi kui lasteaiastel üldiselt. Saadud vastustest moodustus kolm kategooriat (vt tabel 4). Kõik õpetajad nimetasid suhtlemis- ja koostööoskusi, kahe rühma õpetajad tõid välja üldtunnustatud käitumisnormide ja tavade järgimise, ühe rühma õpetajad nimetasid veel emotsioonide reguleerimise oskust. Õpetajate kirjeldatud sotsiaalsed oskused ühtisid kõikide SEL oskusterühmadega. Kahe rühma õpetajad nimetasid sotsiaalsete oskustena ka tunnetus- ja õpioskusi (“Oskab kuulata ja jälgib teksti, kirjutab tähti, kirjutab oma nime, õpioskused, keskendumine”) ning enesekohaseid oskusi (“Tunneb ja jälgib lauakombeid”; “Suudab kontrollida oma emotsioone”), mida riiklikus õppekavas käsitletakse eraldi üldoskuste valdkondadena.

Ankeedis küsiti, mil viisil õpetajad koguvad infot oma rühma laste sotsiaalsete oskuste kohta. Üks õpetajate paar jättis uurijatele teadmata põhjusel küsimusele vastamata. Selgus, et õpetajate paarid (N=4) kasutavad infokogumiseks vaatlust, sh kolm õpetajate paari tõid esile just mängu vaatluse. Ühes rühmas kasutavad õpetajad vaatlust lisaks iseseisvates ja grupitöodes, kahes rühmas jälgitakse laste igapäevast elu ja käitumist muudes tegevustes. Ühes rühmas kasutatakse kolme erinevat infokogumise viisi (“vaatlus”, “vestlus”, “arengu jälgimise mängu ülesanded”).

Õpetajatelt küsiti, kas ja milliseid hindamisvahendeid nad kasutavad laste sotsiaalse arengu hindamisel ning millal ja kuidas saadud andmeid dokumenteeritakse. Kolm õpetajate paari märkisid, et ei kasuta eraldi hindamisvahendeid laste sotsiaalsete oskuste hindamiseks. Üks õpetajate paar nimetas, et kasutavad hindamisvahendina "Mina oskan juba" (Kirbits *et al.*, 2016) arengu hindamise tabelit, üks õpetajate paar kasutas hindamisvahendit "Reis mööda põnevaid teid" (Kirbits, 2014a). Selgus, et kõik õpetajate paarid dokumenteerivad hindamistulemusi, seda tehakse kas kevadel (N=2) või õppeaasta jooksul. Ülestähendusi tehakse näiteks paberil, e-keskkonnas ELIIS või Google Docs'i tabelis (“eriti nende laste puhul, kes vajavad õpetajate poolset tuge sotsialiseerumisel”).

Ankeedis küsiti, milliseid sotsiaalsete oskuste õpetamise võtteid, sekkumise viise ja meetodikaid õpetajad oma rühmas kasutavad. Vastamisel tegid õpetajate paarid (N=5) valiku ankeedis etteantud vastusevariantidest. Kõik õpetajad kasutasid rühmas enda sõnul mitmeid sotsiaalsete õpetamise võtteid (vt joonis 2). Tuginedes sotsiaalsete oskuste õpetamise püramiidile (Fox *et al.*, 2003) võib öelda, et kõik õpetajate paarid märkisid positiivsete suhete tasandi võtteid (positiivsete suhete loomine lastega, positiivse tagasiside andmine ja tunnustamine, julgustamine ning eeskuju pakkumine). Toetava keskkonna loomise tasandi võtetest tõid kõik õpetajate paarid välja järjepideva päevarutiini pakkumise ning rühmareeglite õpetamise ja harjutamise. Sotsiaalsete ja emotsionaalsete õpetamisstrateegiate võtetest toodi välja emotsioone väljendava sõnavara õpetamine ja eneseregulatsiooni oskuste toetamine, koostöö soodustamine ning sotsiaalsete oskuste õpetamine

ennetav Vaikuseminutite metoodika. Neli õpetajate paari märkis rühmaruumi struktureerimist, rühmareeglite ühist sõnastamist ning ühiseid arutelusid rühmas toimuva üle.

Joonis 2. Sotsiaalsete oskuste õpetamise võtted rühmades õpetajate sõnul

3.1.2. Hinnangud laste oskustele

Teiseks uurimisküsimuseks oli, millisel tasemel on 6-7-aastaste tavarühmade laste sotsiaalsed oskused õpetajate hinnangul. Küsimustikus paluti õpetajate paaridel mõelda konkreetse lapse peale (laps, kes osales ka mängulistest tegevustes) ja anda ühiselt hinnang lapse sotsiaalsete oskuste kohta skaalal 1 - oskused väga nõrgal tasemel kuni 6 - oskused väga heal tasemel oma vanuse kohta. Saadud tulemuste analüüsimisel hinnati laste sotsiaalseid oskusi eakohaseks, kui keskmine tulemus hinnatud oskustes oli vähemalt 4,6 punkti.

Õpetajate antud hinnanguid analüüsiti gruppide ja mängu peatustes kajastuvate oskuste kaupa (vt tabel 5). Selgus, et lastegruppide keskmised hinnangud oskustele olid kokkuvõttes $M=4,9-5,5$ punkti. Kõige kõrgema keskmise hinnangu said lapsed grupis D ($M=5,5$; $SD=0,2$), kus laste keskmine vanus oli 83 kuud (kolm tüdrukut ja üks poiss). Selle grupi lapsed said kokkuvõttes vahemikus 5,0 (Põhjustee) kuni 5,8 (Abitee) punkti. Teiste gruppidega võrreldes oli madalaim keskmine tulemus ($M=4,9$; $SD=0,3$) lastel grupis E, kuhu kuulus kolm tüdrukut ja üks poiss (laste keskmine vanus grupis 78 kuud). Selle grupi lapsed said kokkuvõttes vahemikus 4,5 (Abitee) kuni 5,5 (Perete) punkti.

Tulemuste analüüsimisel oskuste kaupa kõikide gruppide üleselt selgus, et õpetajad andsid kõige kõrgema hinnangu oskuse eest täita mängus erinevaid rolle ning rakendada loovalt oma

teadmisi ja oskusi (Peretee; $M=5,5$). Kõikidest hinnatud sotsiaalsetest oskustest oli õpetajate hinnangul lastele kõige raskem oma tunnete kirjeldamine ning reageerimine erinevatele emotsioonidele (Tunnetee; $M=4,9$).

Tabel 5. Õpetajate antud keskmised hinnangud gruppide ja oskuste kaupa

Grupp	Oma- tee (4)*	Eri- tee (2)	Pere- tee (2)	Hea- tee (2)	Sõbra- tee (3)	Sordi- tee (2)	Abi- tee (1)	Põhjuse- tee (1)	Tunnete- tee (2)	Jagamise- tee (2)	Kokku M	SD
A	5,0	5,2	5,5	5,2	5,1	4,7	5,3	4,7	4,5	4,8	5,0	0,3
B	5,5	5,5	5,8	5,3	5,5	5,0	5,8	5,3	5,0	5,1	5,4	0,3
C	5,5	5,3	5,3	5,3	4,3	5,3	5,3	5,3	5,1	4,5	5,2	0,3
D	5,4	5,5	5,6	5,6	5,6	5,4	5,8	5,0	5,1	5,5	5,5	0,2
E	4,8	5,0	5,5	4,6	5,3	4,6	4,5	5,0	4,6	5,0	4,9	0,3
Kokku M	5,2	5,3	5,5	5,2	5,3	5,0	5,4	5,1	4,9	5,0	5,2	
SD	0,3	0,2	0,2	0,4	0,3	0,4	0,5	0,3	0,3	0,4	0,2	

Märkus. * - sulgudes on toodud mängu peatustes hinnatavate üksikute oskuste arv

Kui vaadata õpetajate paaride hinnanguid laste kaupa (vt tabel 6), eristus eakaaslastest madalamate tulemuste poolest 15 % ($N=4$) lastest, kelle keskmine tulemus hinnatud oskustes jäi alla 4,6 punkti. Kõige madalamad hinnangud sai laps koodiga 14 (poiss, 79k, grupp C), kes kõikide peatuste kohta sai 3,0-3,8 punkti ($M=3,3$; $SD=0,3$). Laps 10 (tüdruk, 77k, grupp B) sai madalad hinnangud seitsmes oskustegrupis, kõige nõrgemad tulemused ($M=3,5$) olid hea ja halva eristamise oskustes (Heatee), koostööoskustes (Sorditee). Laps 1 (poiss, 86k, grupp A) sai madalaid hinnanguid kaheksas oskustegrupis, kõige madalamad hinnangud sai laps koostööoskustes (Sorditee, $M=3,5$) ja põhjus-tagajärg seoste leidmise oskustes (Põhjustee, $M=4,0$). Neljas laps (laps 2, 86k, gupp A) sai õpetajate paarilt madalad hinnangud põhjus-tagajärg seoste leidmise oskustes (Põhjustee, $M=4,0$), tunnete kirjeldamise ja emotsioonidele reageerimise oskustes (Tunnetee, $M=4,0$) ning koostööoskustes (Sorditee; $M=4,0$).

Tabel 6. Küsimustiku alusel madalamate hinnangute (<4,6 punkti) poolest eristunud lapsed (N=4)

Lapse kood	14	10	1	2
sugu	poiss	tüdruk	poiss	poiss
vanus kuudes	79	77	86	86
grupp	C	B	A	A
punktide koguarv (max 60)	32,8	43,3	43,6	44,6
% maksimaalsest punktide koguarvust	55	72	73	75
M ühe peatuse kohta*	3,3	4,3	4,4	4,5
SD	0,3	0,6	0,5	0,4
<4,6 punktiga peatuste arv	10	7	8	7

Märkus. * - üks kuni neli oskust olenevalt peatusest

Õpetajatelt küsiti, kuidas nad tundsid ennast koos teise õpetajaga hinnangu andmisel konkreetse lapse sotsiaalsetele oskustele. Kõik õpetajate paarid (N=5) vastasid, et nad olid kõikide 26 lapse puhul valdavalt samal arvamusel.

3.2. Mängu “Reis mööda põnevaid teid” ülesannete sooritus

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli, kui võrd jõukohased on hindamisvahendis “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) esitatud sotsiaalsete oskuste ülesanded 6-7-aastastele tavarühmade lastele.

Lastega läbiti kümme peatust. Iga peatus hõlmas ülesannet, kus anti hinnang kuni neljale oskusele.

Tulemuste analüüsimisel hinnati lastele jõukohaseks ülesanded, mille keskmine tulemus oli vähemalt 4,6 punkti skaalal 1 (oskused väga nõrgal tasemel oma vanuse kohta) - 6 (oskused väga heal tasemel oma vanuse kohta). Tulemused on esitatud tabelis 7.

Kõik grupid sooritasid ülesandeid keskmise koondtulemusega 4,8 kuni 5,3 punkti. Grupis D oli laste oskuste tase kõige erinevam, vastuste hajuvus selles grupis oli 1,1 punkti. Kõige ühtlasema sooritustasemega grupp tulemuste analüüsi põhjal oli grupp C, kus keskmine hinnang kokku oli M=5,3 (SD=0,6).

Tabel 7. Mängus saadud keskmised tulemused gruppide ja oskuste kaupa

Grupp	Oma- tee (4) *	Eri- tee (2)	Pere- tee (2)	Hea- tee (2)	Sõbra- tee (3)	Sordi- tee (2)	Abi- tee (1)	Põhjuse- tee (1)	Tunnete- tee (2)	Jagamise- tee (2)	Kokku M	SD
A	6,0	5,0	4,0	6,0	4,4	4,7	6,0	5,5	5,3	5,5	5,3	0,7
B	5,9	6,0	3,5	6,0	4,9	4,3	6,0	6,0	5,8	5,0	5,3	0,9
C	6,0	5,9	4,3	5,6	5,4	4,8	5,2	4,8	5,8	5,8	5,3	0,6
D	6,0	5,9	2,8	6,0	3,9	4,8	5,3	3,8	4,8	4,6	4,8	1,1
E	5,9	5,0	3,8	5,5	3,8	3,3	5,8	5,0	5,6	5,1	4,9	0,9
Kokku M	6,0	5,5	3,7	5,8	4,5	4,4	5,6	5,0	5,4	5,2	5,1	
SD	0,1	0,5	0,6	0,3	0,7	0,6	0,4	0,8	0,5	0,5	0,3	

Märkus. * - sulgudes on toodud mängu peatustes hinnatavate üksikute oskuste arv

Peatuste võrdluses oli lastele kõige kergem Omatee, kus lapsed said väga hästi aru mõistete oma-võõras-ühine tähendusest (M=6,0; SD=0,1). Kõige raskemateks osutusid lastegruppidele Pereteel (M=3,7; SD=0,6), Sorditeel (M=4,4; SD=0,6) ja Sõbrateel (M=4,5; SD=0,7) ülesanded. Pereteel tuli täita erinevaid rolle ja vastavalt rollile rakendada loovalt oma teadmisi ja oskusi, Sõbrateel jäi lastel puudu julgusest ja/või oskusest pöörduda kaaslase poole ja küsida pildil kajastuva tegevuse meeldivuse kohta. Sorditeel sorteerisid lapsed pilte pigem individuaalselt, ühine tegutsemine jäi tahaplaanile.

Lisaks peatuste kaupa hinnatud oskustele, hinnati läbivalt veel 14 sotsiaalse oskuse ilmnemist või mitte ilmnemist. Lapsi, kellel vaatlejate (N=2) hinnangul kõik 14 oskust (ehk 100% läbivatest oskustest) läbi mängu ilmnemise, oli 15% (N=4). Vaatlejate hinnangul ilmnemise kõikidel lastel oskus järgida mängureegleid, 92% lastest ilmnemise julgus kaaslastega suhelda, 89% oskasid tegevustes oodata oma vastamise järjekorda ning tegutseda täiskasvanu juhiste järgi. Kõige vähem (62% lastest) ilmnemise vaatlejate hinnangul mängu käigus oskus leida tegevuse käigus tekkinud probleemidele lahendusi, teine vähem ilmnemise oskus oli oskus küsida abi nii kaaslaselt kui täiskasvanult (65%). Olukorrad,

kus lapsed probleemidele lahendusi otsisid, täiskasvanult ja/või kaaslaselt abi küsisid, ilmsid näiteks Pereteel riitumisel (paelte sidumisel, nõõpimisel), Sõbrateel kaaslase nime kirjutamisel. Ka mängu käigus vaadeldi sooritust laste kaupa. Vähem kui keskmiselt 4,6 punkti said iga oskuse kohta neli last. Tulemused on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Mängus madalamate tulemuste (<4,6 punkti) poolest eristunud lapsed (N=4)

Lapse kood	15	24	22	2
sugu	tüdruk	tüdruk	poiss	poiss
vanus kuudes	78	78	81	86
mängu grupp	C	E	D	A
punktide koguarv (max 60)	40,5	41,7	43,7	44,0
% maksimaalsest punktide koguarvust	68	70	73	73
M ühe peatuse kohta*	4,1	4,2	4,4	4,4
SD	1,3	1,9	1,4	1,6
<4,6 punktiga peatuste arv	7	5	6	5

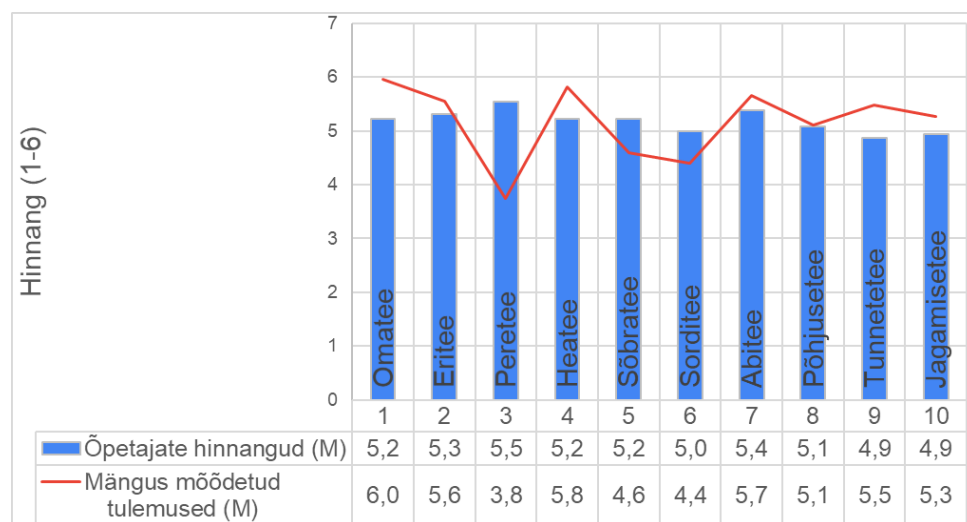
Märkus. * - üks kuni neli oskust olenevalt peatusest

Kõikides mängulistest ülesannetes kõige madalamalt hinnatud laps 15 (tüdruk, 78k, grupp C) sai kokku seitsmes ülesandes hinnanguid, mis olid vahemikus 2,0-6,0 punkti (M=4,1;SD=1,3). Laps 15 tulemustes hinnati mängu läbivalt teistest madalamalt suutlikkust tegevustele keskenduda, täiskasvanu juhiseid kuulata ja tegutseda juhiste järgi. Juhiste kuulamise ajal mängis laps pliiatsiga või rääkis teise lapsega. Kõige madalamad tulemused ilmsid lapsel põhjus-tagajärg seoste leidmisel (Põhjustee, M=2,0) ja abivajaja märkamisel (Abitee, M=3,0). Kui oli vaja piltide toel mõelda, ütles laps kohe: “Ma ei tea, mis ma rääkima pean?”. Nõrgad tulemused (M=3,5) ilmsid ka hea ja halva eristamise oskustes (Heatee) ja koostööoskustes (Sorditee). Heateel kirjutas laps töölehele ainult oma nime, aga lehe jättis esialgu täitmata, hiljem kiirustades tegi ülesandes vigu. Sorditeel eemaldus tüdruk aeg-ajalt ühistegevusest, puged kardinat taha. Lapsel 24 (tüdruk, 78k, grupp E) ilmsid suuremad raskused suhtlust ja koostööd nõudvates ülesannetes. Sorditeel (M=1,0) teistega koostöö tegemise asemel keeras laps kaaslastele selja, keelas teisi valjuhäälselt ega lubanud neil sekkuda enda

tegevusse. Sõbrateel ($M=1,7$) ei olnud laps nõus alles jäänud valikutega (“Mina tahtsin raamatut lugeda!”). Lapsel 22 (poiss, 81k, grupp D) ilmnisid madalad tulemused kuues peatuses. Laps oli väga vaikne ja tagasihoidlik, vajas pidevalt täiskasvanu suunamist ja julgustamist. Kõige nõrgema tulemuse sai ta suhtlemis- ja koostööoskustes (Peretee, $M=2,5$). Lapsel 2 (poiss, 86k, grupp A) tulemustest ilmnisid madalamad oskused viies peatuses. Kõige nõrgemalt hindasid vaatlejad lapse suhtlemis- ja koostööoskusi (Sõbratee, $M=2,0$) ja tunnete kirjeldamise oskusi (Tunnetetee, $M=2,5$).

3.3. Õpetajate hinnangute ja mängus saadud tulemuste kooskõla

Omavahel võrreldi õpetajate paaride poolt antud hinnanguid ja mänguliste õppeülesannetega saadud tulemusi samadele oskustele peatuste kaupa (vt joonis 3).

Joonis 3. Õpetajate ja mängus saadud hinnangute keskmised tulemused

Põhjuseteel olid kahe meetodiga hinnates keskmised tulemused täpselt samad ($M=5,1$). Kõige suurem keskmiste koondskooride erinevus ($M=5,5$ ja $3,8$) ilmnis, kui hinnati oskust täita mängus erinevaid rolle, käituda rollile vastavalt ning rakendada mängus loovalt oma teadmisi ja oskusi (Peretee). Tulemustes avaldus, et õpetajad hindasid mängus saadud tulemustega võrreldes kõrgemalt ($M=5,0-5,5$) suhtlemis- ja koostööoskusi (Peretee, Sorditee ja Sõbratee). Ülejäänud peatuste puhul olid õpetajate keskmised hinnangud võrreldes mängus saadud keskmiste tulemustega madalamad. Näiteks, võrreldes mängus saadud tulemustega hindasid õpetajad madalamalt vastutustundliku otsustamisega ja eneseregulatsiooniga seonduvaid oskusi Omateel ($M=5,2$) (nt laps tundis ära enda valitud mänguasja, ei võtnud ära kaaslast käest eset, mida ise oleks soovinud, ootas oma vastamise järjekorda) ja Heateel ($M=5,2$) (laps oskas piltide põhjal valida hea ja halva käitumise vahel, kuulas

ja tegutses täiskasvanu juhiste järgi); eneseteadlikkusega seotud oskusi Tunneteteel ($M=4,9$) (laps oskas piltidel nähtu põhjal kirjeldada oma tundeid ning väljendada reaktsiooni toimuvale).

Korrelatsioonianalüüsiga ilmnas, et õpetajate poolt antud hinnangute ja mängus saadud keskmiste tulemuste koondskooride vahel on statistiliselt oluline tugev positiivne seos ($r=0,758$; $p < 0,01$). Korrelatsioonianalüüsi tulemus mängu ja küsimustiku kohta näitab tõenäosust, et erinevuse tekkimine juhuslikult oli väike (1%) ning mõlema meetodiga saab usaldusväärselt hinnata uuringus käsitletavaid oskusi. Positiivne seos viitab, et kui üks muutuja suureneb, siis suureneb ka teine (Niglas, 1997).

Peatuste kaupa analüüsides selgus, et õpetajate hinnangute koondskooride ja mängus saadud tulemuste samanimeliste peatuste vahel esineb positiivne mõõdukas seos sotsiaalse teadlikkuse oskusterühmas Eriteel ($r=0,407$; $p=0,039$) ning suhtlemis- ja koostööoskuste oskusterühmas Sorditeel ($r=0,398$; $p=0,044$) (vt tabel 9).

Tabel 9. Koondskooride korrelatsioon mängu tulemuste ja õpetajate hinnangute vahel

Õpetajad	Mäng				
	Eritee	Heatee	Sorditee	Abitee	Jagamisete
Omatee	0,582**				
Eritee	0,407*				0,507**
Perete					0,411*
Heatee	0,542**				0,407*
Sorditee	0,452*		0,398*		
Abitee	0,687**	0,390*	0,478*		
Tunnetete	0,419*			-0,422*	
Jagamisete	0,458*				

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3.4. Tugimeetmed madalate sotsiaalsete oskustega lastele

Küsimusele “Kuidas olete lapse õpetamisega tegelenud?” leidsid õpetajate paarid ($N=5$), et 21-1 lapsel 25-st (üks laps jäi õpetajapoolse hinnanguta) on sotsiaalsed oskused kujunenud rühma

tavapärase tegevuste käigus. Rühmas kasutatavaid tugimeetmeid ja soovitusi koolile tõid õpetajad välja viie lapse puhul. Sotsiaalsete oskuste õpetamise püramiidist (Fox *et al.*, 2003) lähtuvalt ühtsised õpetajate poolt kirjeldatud tegevused rühmas tugimeetmete sihipärase rakendamise osas kõige enam toetava keskkonna loomise tasandiga (vt lisa 6). Näiteks, õpetajate antud hinnangutes madalamate tulemuste poolest eristunud lapse (poiss koodiga 14, 79k, grupp C) puhul toodi välja kõige olulisemana järjepidevus, näitlike vahendite kasutamine ja ühised kokkulepped. Soovitustes koolile nimetati peamiselt positiivsete suhete ja sotsioemotsionaalsete õpetamisstrateegiatega tasandite tegevusi, näiteks, “toetada ja julgustada läbi positiivse sõna”, “toetus enda tunnete väljendamisel”, “koostöö rühmakaaslastega”.

Küsimustikust selgus, et tõhusama toetamise meetodikatest ja sekkumise viisidest (Fox *et al.* (2003) püramiidi tipu tasand kasutati kolmes rühmas tugispetsialisti abi (kahes rühmas oli selleks eripedagoog ja ühes rühmas logopeed), ühes rühmas rakendati individuaalset arenduskava, ühes rühmas Oskuste õppe meetodikat. Õpetajad põhjendasid nende efektiivsust järgmiselt: oskuste õpe - “Reaalne ja kohene õpe. Annab lapsele paremini seletada, et ta ei oska veel midagi, mitte ei ole probleem lapses. Pidev harjutamine ja 1:1 suhtlemine annab paremaid tulemusi, et lapse sotsiaalsed oskused paraneksid.”; tugispetsialisti teenus (eripedagoog) - “Üks-ühele õpe/tegevused on mõnele lapsele väga vajalikud. Sellist üks-ühele tegevust rühmas on väga raske teostada, kuna mõni laps vajab rahu.”.

Neljas ja viies uurimisküsimus olid, kui paljud uuritud lapsed said eakaaslastest madalamaid tulemusi nii küsimustiku alusel kui mänguliste ülesannete sooritamisel ning milliseid tugimeetmeid on õpetajate sõnul rakendatud nende laste arengu toetamiseks lasteaias, milliseid tugimeetmeid soovivad õpetajad rakendada koolis? Õpetajate paaride hinnangute ja mängus saadud tulemuste alusel eristus neli last. Kattuvus ilmnes seejuures ühe lapse (laps 2, poiss, 86k, grupp A) puhul, kelle keskmine tulemus ühe oskuse kohta oli 4,4 (mängus) ja 4,5 (õpetajate hinnangul).

Lapse 2 madalamad tulemused nii õpetajate hinnangul kui mängus ilmsid SEL eneseteadlikkuse oskuserühmas - tunnete kirjeldamise ja erinevatele emotsioonidele reageerimise oskustes (Tunnetee). Pildil toimuva kohta väljendas laps reaktsiooni sõnadega: “Kui poiss tüdrukut patsist tirib, siis teeksin poisile sama vastu”. Eakaaslastest madalamad tulemused ilmsid ka SEL oskuserühmas suhtlemis- ja koostööoskused (Sõbratee, Sorditee, Jagamisettee). Sorditeel vaatleja kommentaaridest lapse kohta võib välja tuua: “hakkab väsima, keskendumine ja tähelepanu kipuvad hajuma, eemaldub tegevusest, teeb titahääli, mängib nimesildiga”; Pereteel valis laps isa rolli, “paneb pähe roosa titade mütsi, itsitab, hiljem loobib mütsi, vehib pintsaku varrukatega, rollile vastavalt ei

püüdnudki käituda.” Laps 2 on käinud lasteaias ja samas lasteaiarühmas õpetajate sõnul viis aastat. Laps 2 kohta märkisid õpetajad, et tema sotsiaalsed oskused on arenenud rühmas tavapärase tegevuste käigus ja on eakohasel tasemel. Tugimeetmetest tõid õpetajad välja, et on “last vahel suunanud ja selgitanud erinevaid asju”. Veel märkisid õpetajad lapse sotsiaalsete oskuste kohta: “Suhteliselt kergesti tulevad pisarad silma, solvub.” Soovitusi lapse 2 sotsiaalsete oskuste jälgimise osas klassiõpetajale ei antud. Käesoleva uuringu raames lapsele 2 hinnangute andmisel olid õpetajad enda sõnul valdavalt samal arvamusel.

4. Arutelu

Sotsiaalsed oskused kujunevad õppimise ja arengu toetamise kaudu. Koolieelses eas omandatud sotsiaalsed oskused loovad aluse lapse emotsionaalsele heaolule ning soosivad akadeemilise edukuse saavutamist. Sotsiaalsete oskuste eesmärgipärane hindamine ja analüüsimine aitab lastega tegelevatel spetsialistidel mõista lapse arengut ning selgitada välja sotsiaalsete oskuste poolest eakaaslastest eristuvad lapsed.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli hinnata 6-7-aastaste lasteaiaste sotsiaalseid oskusi õpetaja poolt täidetava küsimustiku ja mänguliste ülesannetega ning saadud tulemusi omavahel võrreldes selgitada välja eakaaslastest eristuvad lapsed, analüüsida madalamate sotsiaalsete oskustega laste probleeme ja lahendusi. Uurimuses osales 26 sügisel kooli minevat eakohaselt arenenud last ja nende 10 rühmaõpetajat. Järgnevalt arutletakse tulemuste üle lähtuvalt töös püstitatud uurimisküsimustest.

Esimese uurimisküsimusega uuriti, kuidas konkretiseerivad, hindavad ja arendavad lasteaiõpetajad enda sõnul riiklikus õppekavas esitatud eeldatavaid arengutulemusi 6-7-aastastel lastel sotsiaalsete oskuste valdkonnas. Et sotsiaalseid oskusi saaks hinnata ja arendada, peab esmalt need oskused defineerima. Õpetajatel paluti oma sõnadega kirjeldada, mida nemad mõistavad lasteaialapse sotsiaalsete oskuste all ning millised sotsiaalsed oskused peaksid 6-7-aastased lapsed omandama nende rühmas õppeaasta lõpuks. Lähtuvalt Voegler-Lee ja Kupersmidti (2011) poolt esitatud CASEL-i SEL oskusterühmadest (eneseteadlikkus, sotsiaalne teadlikkus, suhtlemis- ja koostööoskused, eneseregulatsioon, vastutustundlik otsustamine) saab välja tuua õpetajate vastustes kattuvused nelja oskusterühmaga. Kõige enam nimetati suhtlemis- ja koostööoskusi, milleks olid suhtlemisoskus, kontakti loomise oskus, eneseväljendusoskus, koostöö tegemise oskus. Sotsiaalsete oskuste mõiste seostamine suhtlemis- ja koostööoskusega viitab, et lasteaiõpetajate arusaamad sotsiaalsetest oskustest on sarnased teoreetilises osas välja toodud definitsiooniga, st sotsiaalsed

oskused on sotsiaalselt aktsepteeritud õpitud käitumise viisid, mis aitavad kaasa efektiivsele suhtlusele erinevates sotsiaalsetes olukordades (Elliott *et al.*, 1989; Gresham *et al.*, 2011; Sheridan & Walker, 1999) ning mis on vajalikud sotsiaalsete ülesannete edukaks täitmiseks (Gresham, 2016).

Välja toodi ka üldtunnustatud käitumisnormide ja tavade järgimist ning viimase õppeaasta jooksul õpetatavate oskuste nimetamisel lisandus veel kategooria - oma emotsioonide juhtimine. Eelkooliealiste laste eneseteadlikkus hõlmab eelkõige enda põhiemotsioonide (rõõm, viha, kurbus ja hirm) äratundmist (Voegler-Lee & Kupersmidt, 2011), kuid selles vanuses lapsed on suutelised väljendama kohasel viisil sobivas kontekstis ka keerulisemaid sotsiaalseid ja eneseteadlikkusega seonduvaid emotsioone, nagu süütunne, uhkus, häbi ja põlgus, mis omakorda aitavad lastel reageerida sobivalt ning seeläbi tugevdada vastastikuseid sotsiaalseid suhteid kaaslastega (Denham ja Weissberg, 2004).

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) ja seal välja toodud 6-7-aastaste laste eeldatavate sotsiaalsete oskuste võrdlusest õpetajate definitsiooniga ilmnes kattuvus suhtlemis ja koostööoskuste ning üldtunnustatud käitumisnormide ja tavade järgimise oskuste kirjelduses. Õpetajate nimetatud emotsioonide juhtimise oskus kuulub õppekava kontekstis pigem enesekohaste oskuste valdkonda. Ka Haili (2017) tööst selgus, et 67% tava- ja sobitusrühmade õpetajate sotsiaalsete oskuste definitsioonid olid kooskõlas õppekavaga. Õpetajad seega üldjuhul teavad, mis on riikliku õppekava kontekstis sotsiaalsed oskused, kuid valdkondade lõimimisel võib definitsioon ka laiali valguda. Mitmed uuringud tõestavad sotsiaalsete oskuste ja emotsioonide reguleerimise oskuse vahelist tugevat seost (Eisenberg *et al.*, 1997; Arslan *et al.*, 2011), mistõttu sageli räägitaksegi sotsioemotsionaalsetest oskustest. Emotsioone käsitletakse sotsiaalse suhtluse lahutamatu osadena (Zsolnai, 2015). Seega sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste valdkondade eristamine riiklikus õppekavas on ehk ka mõnevõrra kunstlik. Antud uurimuses sõnastati õpetajate poolt sotsiaalsete oskuste hulgas veel niisuguseid oskusi, mis kuuluvad õppekava teistesse valdkondadesse, nt enesekohased oskused (nt lauakommete tundmine), tunnetus- ja õpioskused (nt oskus kuulata ja jälgida teksti, kirjutada tähti, keskenduda) ning mänguoskused.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) sätestab arengu hindamise meetodina vaatluse, mida õpetajad viivad läbi kindla plaani alusel nii igapäevatoimingutes, vabamängus kui ka õpetaja suunatud tegevustes. Uurimistulemuste põhjal märkisid kõik õpetajate paarid tõepoolest vaatlust peamise info kogumise viisina ka laste sotsiaalse arengu kohta. Riiklikult kehtestatud üldistest hindamise põhimõtetest lähtudes tuleb igas lasteaias välja töötada sobilik arengu jälgimise ja hindamise süsteem ning dokumenteerimise vormid (Palts & Häidkind, 2013). Sotsiaalsete oskuste

hindamisvahenditest nimetasid õpetajad, et nad kasutavad mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) ning “Mina oskan juba” (Kirbits *et.al.*, 2016) arengu jälgimise tabelit. Levinud meetod laste sotsiaalsete oskuste ja käitumise hindamiseks on kirjanduse andmetel veel küsitlus (Achenbach & Edelbrock, 1984), mis vaatlusega võrreldes on vähem aeganõudvam ja võimaldab saada andmeid käitumise kohta, mis ei pruugi vaatluse perioodil ilmuda. Uurimuses osalenud üks õpetajate paar nimetas hindamismeetodina tööpoolest ka vestlust.

Tuginedes sotsiaalse pädevuse toetamise ja käitumisprobleemide ennetamise mudelile (Fox *et al.*, 2003) võib öelda, et sotsiaalsete oskuste arendamisel on võtmetähtsus eelkõige positiivsete suhete ja toetava keskkonna loomisel. Kõik õpetajate paardid tõid välja, et nad väärtustavad rühmas sotsiaalsete oskuste kujundamisel positiivseid suhteid, kasutavad tunnustamist ja positiivse tagasiside andmist, pakuvad eeskujut ja julgustavad last sobivale käitumisele. Rühmades tagatakse järjepidev ja etteaimatav päevarutiin ning õpetatakse ja harjutatakse rühmareegleid. Teooriale tuginedes võib öelda, et turvalise keskkonna tagamisel on tähtis reeglite ja tavade sõnastamine koos lastega, et need oleksid lastele mõistetavad ja õiglased ning et nende täitmist nõutaks järjekindlalt (Rogers, 2008). Koos lastega ühine arutlemine ja tagasiside andmine rühmas toimuvate olukordade ja juhtumite üle omavad suurt tähtsust, sest läbi tegevuste tagasisidestamise saab toetada laste mõtestatud osalemist igapäevastes tegevustes (Fox *et al.*, 2003) ning seeläbi pakkuda lastele suuremat turvatunnet. Intensiivseid individualiseeritud sekkumise viise tõid välja kolm õpetajate paari: tugispetsialisti teenus, individuaalse arenduskava rakendamine ning Oskuste õppe metoodika. Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et õpetajad said teha valiku etteantud sekkumisviisidest ning uuringu käigus ei kontrollitud, kuidas neid mõisteti ning mil moel tegelikult rakendatakse. Õpetajad vastasid küsimustikule siiski koos, olid valdavalt samal arvamusel, mis võiks vähendada ohtu, et märgiti ära kehtetuid vastuseid.

Teise ja kolmanda uurimusküsimusega uuriti, millisel tasemel on 6-7-aastaste tavarühmade laste sotsiaalsed oskused õpetajate hinnangul ning kui võrd jõukohased on hindamisvahendis “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014a) esitatud sotsiaalsete oskuste ülesanded 6-7-aastastele tavarühmade lastele. Õpetajate keskmised hinnangud laste sotsiaalsetele oskustele jäid 6-punkti skaalal vahemikku 4,9-5,5, mis lubab järeldada, et laste sotsiaalsed oskused oma vanuse kohta olid õpetajate hinnangul heal tasemel. Ka varasemalt on leitud (Kööp, 2013), et õpetajad hindavad 5-7-aastaste laste sotsiaalset ja emotsionaalset arengut heal tasemel olevaks. Samas Tammemäe jt (2020) osutavad, et Eesti õpetajate ootused 5-aastaste laste sotsiaalsetele oskustele on pigem liiga kõrged.

6-7-aastane laps peaks suutma algselt mängida ja tegevi, tundma huvi teiste vastu ja looma sõprussuhteid, oskama teha koostööd ja selgitada oma seisukohti (Koolieelse lasteasutuse ..., 2008). Koostöö on sotsiaalne suhtlus, mille abil inimesed arendavad oma tegevust organiseeritult ja suhtlevad üksteisega ühise eesmärgi saavutamiseks (Endedijk *et al.*, 2015). Õpetajate poolt anti keskmiselt rohkem punkte laste suhtlemis- ja koostööoskustele (Peretee, Sõbratee ja Sorditee). Ilmnes, et lapsed, kelle oskusi hinnati madalamalt, said just neis peatustes õpetajatelt vähe punkte. Ka mängus saadud tulemused suhtlemise ja koostöö oskusterühmas olid nõrgemad nii madalate hinnangute poolest eristunud laste kui ka kogu valimi ulatuses Peretee, Sõbratee ja Sorditee peatustes. Saadud tulemused olid ootuspärased, sest mängu autori (Kirbits, 2014b) magistritöös ilmnes samuti, et lastele valmistasid raskusi eelkõige ülesanded, mis olid seotud koostöö ja omavahelise aktiivse suhtlusega (Sõbratee ja Sorditee). Kui õpetajate paaride hinnangutes kõige kõrgem keskmine tulemus avaldus suhtlemise ja koostöö oskusterühmas oskustele täita mängus erinevaid rolle, rakendada loovalt oma teadmisi ja oskusi (Peretee), siis mängus saadud punktid antud oskustele olid kokkuvõtvalt kõige madalamad. Erinevus Peretee tulemustes mõlema meetodiga hindamisel võis tuleneda õpetajate suurematest võimalustest jälgida laste vabamängu igapäevaselt, samas kui mänguliste ülesannete läbiviimine oli ajaliselt piiratud ja lapsi juhendati.

Madalamad tulemused õpetajate poolt antud hinnangutes võrreldes mängu tulemustega ilmnemise oskustele kirjeldada oma tundeid ning reageerida erinevatele emotsioonidele (Tunnetete, eneseteadlikkuse oskusterühm). Ilmnenud erinevused õpetajate tähelepanekutel põhinevate hinnangute ja mängus saadud tulemuste vahel on mõistetavad, sest õpetajad tunnevad lapsi paremini, nad märkavad lapsi päeva jooksul väga erinevates olukordades. Ka vastutustundliku otsustamisega seonduv oskusterühm (Omatee) sai õpetajate hinnangute kohaselt mõnevõrra madalamaid tulemusi võrreldes mängutulemuste keskmise hinnanguga. Arvestades, et tegemist oli mängu esimese ülesandega, kus mängureisile kaasa võetud esemete toel hinnati arusaamist mõistetest oma-võõras-ühine, siis tulemusi võis mõjutada laste jaoks tegevuse uudsus.

Neljanda uurimisküsimusega otsiti vastust, kui paljud uuritud lapsed saavad eakaaslastest madalamaid tulemusi nii küsimustiku alusel kui ka mängu käigus ülesannete sooritamisel. Tulemustest selgus, et nii küsimustiku alusel kui ka mänguliste ülesannete sooritamisel said madalamaid tulemusi kogu uuritavast valimist (N=26) 15% lastest, st mõlema meetodi puhul eristus neli last. Madalate hinnangute kattumine ilmnes seejuures ühe 86 kuud vana poisi puhul. Lapse nõrgemad oskused eakaaslasega võrreldes nii mängus kui ka küsimustiku hinnangutes ilmnemise SEL oskusterühmades, mis olid seotud suhtlemis- ja koostööoskustega ning eneseteadlikkusega (oma

tunnete kirjeldamise ja erinevatele emotsioonidele reageerimise oskustega). Nõrkade sotsiaalsete oskustega lastel on raskusi sobival viisil oma vajaduste väljendamisel ja teiste mõistmisel, probleeme esineb suhete loomisel, mistõttu on ka vähem positiivset suhtlust (Olson & Brodfeld, 1991), nad võivad kogeda emotsionaalseid raskusi (Eisenberg & Fabes, 1998; McClelland & Morrison, 2003; Parker & Asher, 1987). Õpetajate antud hinnangutes lapsele 2 osutused madalamateks ka vastutustundliku otsustamisega seonduvad oskused põhjus-tagajärg seoste leidmisel.

Viiendaks uurimisküsimuseks oli, milliseid tugimeetmeid on õpetajate sõnul rakendatud käesoleva magistritöö raames mängulistes ülesannetes eristunud kui ka õpetajate hinnangul eakaaslastest madalamate sotsiaalsete oskustega laste arengu toetamiseks lasteaias ning milliseid tugimeetmeid soovitavad õpetajad koolis rakendada. Uurimistulemustes mõlema hindamismeetodiga eakaaslastest eristunud poisi sotsiaalseid oskusi hindasid õpetajad madalamaks kui 4,6 punkti 6-st seitsmes peatuses kümnest, mängus ilmnasid madalamad oskused viies peatuses. Samas märkisid õpetajad, et lapse sotsiaalsed oskused on eakohasel tasemel ega ole vajanud rühmas sihipärast kujundamist. Lapse õpetajad tõid rühmas rakendatud tugimeetmetena välja suunamise ja selgitamise, mis on sotsiaalse pädevuse toetamise ja käitumisprobleemide ennetamise mudeli (Fox *et al.*, 2003) alusel teise-kolmanda tasandi tegevused. Kemple (2004) järgi tulekski nii tavaarenguga kui ka erivajadustega laste puhul ennekõike kaaluda neid toetusmeetmeid, mis asuvad sotsiaalsete õpetamise püramiidi alumistel tasanditel. Eelkõige peaks tugimeetmete rakendamine olema järjepidev ja sihipärane tegevus. Uuringu tulemustest lähtuvalt võib arvata, et lapsele sobiks pakkuda sotsiaalsete oskuste õpetamise mudeli (Fox *et al.*, 2003) neljanda tasandi tugimeetmeid, näiteks eripedagoogi tuge. On märkimisväärne, et kogu valimi lõikes õpetajate paarid andsid kolmandal tasandil soovitusi tulevasele klassiõpetajale, kuid ise neid ei rakendanud.

Käesoleva magistritöö tugevusena võib välja tuua, et sama valimi puhul rakendati kahte erinevat uurimismeetodit. Õpetajad vastasid koos ning tundsid lapsi pikemat aega ja uurijad salvestasid mängu, et iga lapse oskusi võimalikult täpselt vaatluse teel hinnata. Tulemused korreleerusid tugevalt ($r=0,758$; $p < 0,01$), mis näitab madalat eksimisvõimalust laste sotsiaalsete oskuste hindamisel. Hinnati SEL oskusterühmi, mis kõik mängus (Kirbits, 2014a) ka esindatud olid. Metoodikat muudeti töö autorite poolt täpsemaks, hindamisvahendeid piloteeriti enne kasutamist. Magistritöö uurimuse ettevalmistuse käigus valmis hindamisvahendi "Reis mööda põnevaid teid" (Kirbits, 2014a) juurde laste sotsiaalsete oskuste hindamise vaatlusprotokoll koos hindamise juhendiga. Kasutatud hindamisvahenditest võiks olla edaspidi kasu lasteaiaõpetajatele, et suuremat tähelepanu pöörata sotsiaalsete oskuste valdkonnale koolieelse ea lõpus. Antud magistritöö raames

soovisid neli uuringus osalenud õpetajate paari uuringu lõppedes tagasisidet kokku 20 lapse mänguliste ülesannete tulemuste kohta, et kasutada seda laste koolivalmiduskaartide täitmisel.

Uurimuses esinevatest piirangutest võib välja tuua valimi, mis ei pruugi olla esinduslik kõikide koolieelses vanuses olevate laste sotsiaalsete oskuste hindamisel, mistõttu üldistusi kogu populatsioonile teha ei saa. Lapsed olid ühest Eesti piirkonnast ja kahest erinevast lasteaiast, osales vaid kümme õpetajat. Mänguliste ülesannete läbiviimine ja nende vaatlus ei toimunud alati laste jaoks loomulikus keskkonnas. Lisaks oli uuringus osalenud tüdrukute ja poiste osakaal ebavõrdne.

Antud uurimuses ilmnisid tavarühmade 6-7-aastastel lastel kõige madalamad tulemused suhtlemise- ja koostööoskuste kategoorias, mida õpetajad ja ka riiklikus õppekavas eeldatavad arengutulemused sõnastanud eksperdid oluliseks peavad. Seega võib arvata, et igapäevaselt ka panustatakse nende õpetamisele. Laste tulemused aga osutavad, et pigem ei ole nii kõrged ootused kooliminejatele saavutatavad ning tuleks ootused laste oskustega paremasse kooskõlla seada. Edaspidi võiks uurida nende 6-7-aastaste laste sotsiaalseid oskusi, kellel õpetajad on märganud emotsionaalseid või käitumisraskusi SEL kategooriate kaupa tulemusi analüüsides, seejärel võiks planeerida arendustegevusi koostöös õpetajatega, et esile tuua lasteaias keskkonnas toimivaid lahendusi.

Tänusõnad

Täname oma magistritöö juhendajat Pille Häidkindi toetava suhtumise ja kannatlikkuse, konstruktiivse tagasiside ja heade nõuannete eest. Täname valimisse kuulunud lasteaedade juhtkondi ja õpetajaid vastutulelikkuse ja uurimisele kaasa aitamise eest. Täname oma perekondi, kes toetasid meid töö valmimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitame, et oleme käesoleva magistritöö ise koostanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Töö kirjutamisel jagunes autorite panus võrdselt. Töö koostati Google Drive keskkonnas, millele oli ligipääs mõlemal autoril ja ka juhendajal. Teooriaosa kirjutamisel esialgu jagati ära peatükid. Koos otsiti sotsiaalsete oskuste mõistet ja tähtsust käsitlevaid materjale. Hiljem kirjutas Aire täpsemalt sotsiaalsete oskuste hindamisest, meetoditest ja vahenditest ning Nele kirjutas sotsiaalsete oskuste toetusmeetmetest ja käitumise kujundamise metoodikatest. Hiljem muudeti ja täiendati üksteise teoreetilist osa. Valimi moodustamisega ja mänguliste ülesannete läbiviimisega tegelesid mõlemad töö autorid koos. Kvalitatiivsete andmete töötlemisega tegeles rohkem Aire, kuid kategooriad moodustati teineteisest sõltumatult ning hiljem võrreldi ja arutati neid omavahel, kuni jõuti ühise tulemuseni. Kvantitatiivsete andmete töötlemisega tegeles Nele, vajadusel parandati ja täiendati üksteise mõtteid ja kirjapandut. Tulemuste alapeatükid ja arutelu osa kirjutati koos.

Nele Närep
/allkirjastatud digitaalselt/
18.05.2022

Aire Ranne
/allkirjastatud digitaalselt/
18.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85(6), 1275–1301.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.85.6.1275>
- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1984). Psychopathology of Childhood. *Annual Review of Psychology*, 35(1), 227–256. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.35.020184.001303>
- Arslan, E., Durmuşoğlu-Saltali, N., & Yilmaz, H. (2011). Social Skills and Emotional and Behavioral Traits of Preschool Children. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39(9), 1281–1287. <https://doi.org/10.2224/sbp.2011.39.9.1281>
- Allin, J. D. (2004). Book Review: Preschool and Kindergarten Behavior Scales-Second Edition. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 22, 81-86.
<https://doi.org/10.1177/073428290402200108>
- Bauminger, N., Edelsztein, H., S., & Morash, J. (2005). Social Information Processing and Emotional Understanding in Children with LD. *Journal of Learning Disabilities*, 38(1), 45-61.
<https://doi.org/10.1177/00222194050380010401>
- Bellini, S., & Akullian, J. (2007). A Meta-Analysis of Video Modeling and Video Self-Modeling Interventions for Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders. *Exceptional Children*, 73(3), 264–287. <https://doi.org/10.1177/001440290707300301>
- Caldarella, P., & Merrell, K., W. (1997). Common Dimensions of Social Skills of Children and Adolescents: A Taxonomy of Positive Behaviors. *School Psychology Review*, 26(2), 264-278.
<https://doi.org/10.1080/02796015.1997.12085865>
- Campbell, S. B. (1994). Hard-to-manage preschool boys: Externalizing behavior, social competence, and family context at two-year followup. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(2), 147–166. <https://doi.org/10.1007/BF02167897>
- Chazan, M., Laing, A. F., Davies, D., & Phillips, R. (2001). *Eemaletõmbunud, üksildaste laste ja noorukite abistamine*. TÜ Kirjastus.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (2020). *CASEL's SEL Framework: What Are the Core Competence Areas and Where Are They Promoted?*
<https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>
- Coolahan, K., Fantuzzo, J., Mendez, J., & McDermott, P. (2000). Preschool peer interactions and readiness to learn: Relationships between classroom peer play and learning behaviors and

- conduct. *Journal of Educational Psychology*, 92(3), 458–465. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.92.3.458>
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A Review and Reformulation of Social Information-Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74-101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>
- Daniels, E. R., & Stafford, K. (1999). *Erivajadusega laste kaasamine*. OÜ Tartumaa Trükikoda.
- Denham, S. A. (2006). Social–Emotional Competence as Support for School Readiness: What Is It and How Do We Assess It? *Early Education and Development* 17(1), 57-89. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1701_4
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Zinsser, K. (2012). Computerizing Social-Emotional Assessment for School Readiness: First Steps toward an Assessment Battery for Early Childhood Settings. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 3(2), 1-35. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3593076/>
- Denham, S. A., & Weissberg, R. P. (2004). Social-Emotional Learning in Early Childhood: What We Know and Where to Go from Here. In E. C. Chesebrough, P. King, T. P. Gullotta, & M. Bloom (Eds.), *A Blueprint for the Promotion of Prosocial Behavior in Early Childhood* (pp. 13-50). Kluwer Academic/Plenum Publishers. <https://www.researchgate.net/requests/r90469686>
- Eiche, M. (2021). Oskuste õppe rakendusvõimalusi tasandusrühmas. *Eripedagoogika. Sotsiaalsed oskused*, 66, 16-22.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon (Series Ed.) and N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 701-778). Wiley. https://www.dropbox.com/s/e4zt4nxurjwz0gm/HANDBOOK_OF_CHILD_PSYCHOLOGY_SIXTH_EDITI.pdf?dl=0
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Murphy, B. C., Guthrie, I. K., Jones, S., Friedman, J., Poulin, R., & Maszk, P. (1997). Contemporaneous and Longitudinal Prediction of Children's Social Functioning from Regulation and Emotionality. *Child Development*, 68(4), 642-664. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb04227.x>
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Fabes, R. A., Reiser, M., Murphy, B. C., Holgren, R., Mazsk, P., & Losoya, S. (1997). The Relations of Regulation and Emotionality to Resiliency and

- Competent Social Functioning in Elementary School Children. *Child Development*, 68(2), 295–311. <https://doi.org/10.2307/1131851>
- Elliott, S. N., & Busse, R. T. (1991). Social Skills Assessment and Intervention with Children and Adolescents: Guidelines for Assessment and Training Procedures. *School Psychology International*, 12(1-2), 63–83. <https://doi.org/10.1177/0143034391121006>
- Elliot, S. N., & Gresham, F. M. (1987). Children's Social Skills: Assessment and Classification Practices. *Journal of Counselling and Development* 10(66), 96-99. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1987.tb00808.x>
- Elliott, S. N., Sheridan, S. M., & Gresham, F. M. (1989). Assessing and Treating Social Skills Deficits: A Case Study for the Scientist-Practitioner. *Journal of School Psychology* 27, 197–222. [https://doi.org/10.1016/0022-4405\(89\)90007-1](https://doi.org/10.1016/0022-4405(89)90007-1)
- Endedijk, H. M., Cillessen, A. H., Cox, R. F., Bekkering, H., & Hunnius, S. (2015). The Role of Child Characteristics and Peer Experiences in the Development of Peer Cooperation. *Social Development* 24(3), 521–540. <https://doi.org/10.1111/sode.12106>.
- Enn, E. (2017). *3-7-aastaste laste sotsiaalseid oskusi mõjutavad tegurid ühe lasteaia näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Fantuzzo, J., Sutton-Smith, B., Coolahan, K. C., Manz, P. H., Canning, S., & Debnam, D. (1995). Assessment of preschool play interaction behaviors in young low-income children: Penn Interactive Peer Play Scale. *Early Childhood Research Quarterly*, 10(1), 105–120. [https://doi.org/10.1016/0885-2006\(95\)90028-4](https://doi.org/10.1016/0885-2006(95)90028-4)
- Fox, L., & Duda, M. A. (2015). Complete Guide to Positive Behavior Support-Young Children. *Technical Assistance Center on Social Emotional Intervention for Young Children*. https://www.researchgate.net/publication/299461771_Complete_Guide_to_Positive_Behavior_Support-Young_Children
- Fox, L., Dunlap, G., Hemmeter, M. L., Joseph, G. E., & Strain, P. S. (2003). The Teaching Pyramid: A Model for Supporting Social Competence and Prevailing Challenging Behavior in Young Children. *Young Children*, 58(3), 48–52. <http://csefel.vanderbilt.edu/modules/module4/handout7.pdf>
- Fox, L., Hemmeter, M. L., Snyder, P., Binder, D. P., & Clarke, S. (2011). Coaching Early Childhood Special Educators to Implement a Comprehensive Model for Promoting Young Children's Social Competence. *Topics in Early Childhood Special Education*, 31(3), 178–192. <https://doi.org/10.1177/0271121411404440>

- Furman, B. (2016). *Oskuste õppe käsiraamat*. Trükikoda Paar.
- Green, S., & Baker, B. (2011). Parents' emotion expression as a predictor of child's social competence: children with or without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research* (55), 324–338. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01363.x>
- Gresham, F. M. (2001). Assessment of Social Skills in Children and Adolescents. In J. J. W. Andrews, D. H. Saklofske, & H. L. Janzen (Eds.), *Handbook of Psychoeducational Assessment: Ability, Achievement, and Behavior in Children* (pp. 325–355). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012058570-0/50013-6>
- Gresham, F. M. (2016). Social skills assessment and intervention for children and youth. *Cambridge Journal of Education*, 46(3), 319–332. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2016.1195788>
- Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M. J., & Cook, C. R. (2011). Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School Psychology Quarterly*, 26(1), 27–44. <https://doi.org/10.1037/a0022662>
- Haili, M. (2017). *Lasteaia sobitus- ja tavarühma õpetajate arusaamad ning tegevus seoses laste sotsiaalsete oskuste kujundamisega*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine: Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. TÜ Kirjastus.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2009). Valdkond „Keel ja kõne”. E. Kulderknap (Toim), *Õppe- ja kasvatusetegevuse valdkonnad* (lk 26-43). Studium.
- Han, H. S., & Kemple, K. M. (2006). Components of Social Competence and Strategies of Support: Considering What to Teach and How. *Early Childhood Education Journal*, 34(3), 241–246. <https://doi.org/10.1007/s10643-006-0139-2>
- Haridus- ja Noorteamet (2021, Detsember 8). Toimus laste arengu hindamisvahendi virtuaalne infotund lasteaedadele. <https://harno.ee/uudised/toimus-laste-arengu-hindamisvahendi-virtuaalne-infotund-lasteaedadele>
- Harris, M. & McCann, P. (1994). *Assessment* (Handbook for the English classroom). Heinemann Publishers. <https://saidnazulfiqar.files.wordpress.com/2008/04/assessment.pdf>
- Heilu, K., & Hendrikson, H-L. (2021). *Tartu Ülikooli eripedagoogika ja logopeedia magistriõppekava vilistlaste ning üliõpilaste hinnangud oma õpingutele ja erialastele kompetentsidele*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool.

- Heiman, T. (2005). An Examination of Peer Relationships of Children With and Without Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *School Psychology International*, 26, 330-339.
<https://doi.org/10.1177/0143034305055977>
- Hemmeter, M. L., Ostrosky, M., & Fox, L. (2006). Social and Emotional Foundations for Early Learning: A Conceptual Model for Intervention. *School Psychology Review*, 35(4), 583–601.
<https://doi.org/10.1080/02796015.2006.12087963>
- Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A. W., & Lewis-Palmer, T. (2000). Elements of Behavior Support Plans: A Technical Brief. *Exceptionality*, 8(3), 205–215.
https://doi.org/10.1207/S15327035EX0803_6
- Häidkind, P. (2018). Tartu Ülikooli eripedagoogika osakonna viieaastase tasemeõppe vilistlaste uuring. *Eripedagoogika*, 56, 79-83.
- Häidkind, P., & Kuusik, Ü. (2009). Erivajadustega laps koolieelses lasteasutuses. Kulderknup, E. (Toim), *Lapse arengu hindamine ja toetamine* (lk 22-64). Studium.
<https://doi.org/10.12697/eha.2018.6.1.08>
- Jagers, R. J., Rivas-Drake, D., & Borowski, T. (2018). Equity & Social and Emotional Learning: A Cultural Analysis. *Frameworks Briefs: special issues series 11*, 1-17.
<https://drc.casel.org/uploads/sites/3/2019/02/Equity-Social-and-Emotional-Learning-A-Cultural-Analysis.pdf>
- Jamison, K. R., Forston, L. D., & Stanton-Chapman, T. L. (2012). Encouraging Social Skill Development through Play in Early Childhood Special Education Classrooms. *Young Exceptional Children*, 15(2), 3–19. <https://doi.org/10.1177/1096250611435422>
- Janus, M., & Offord, D. R. (2007). Development and Psychometric Properties of the Early Development Instrument (EDI): A Measure of Children's School Readiness. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 39(1), 1-22. <https://doi.org/10.1037/cjbs2007001>
- Jürjen, T. (2020). *Käitumise tugikava koostamise ja rakendamise juhendmaterjal*. Tartu Ülikool.
<https://sisu.ut.ee/ktk/avaleht>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Tartu Ülikool.
<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Keltikangas-Järvinen, L. (1992). *Agressiivne laps. Kuidas suunata lapse isiksuse arengut*. Koolibri.
- Kemple, K. M. (2004). *Let's Be Friends : Peer Competence and Social Inclusion in Early Childhood Programs*. Teachers College Press. <https://dokumen.tips/documents/lets-be->

friends-peer-competence-and-social-inclusion-in-early-childhood-programs-5880ce1a5dfef.html

Kids' Skills (s.a.). <https://www.kidsskills.org/>

Kirbits, K. (2014b). *Mäng 6-7-aastaste laste sotsiaalsete oskuste hindamiseks*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.

Kirbits, K. (2014a). *Reis mööda põnevaid teid. Mäng 6-7-aastaste laste sotsiaalsete oskuste hindamiseks*. Koolibri.

Kirbits, K., Rebane, J., Varik, R. (2016). *Õpituba. Mina oskan juba. Arengu jälgimise mäng*. Koolibri.

Kiusamisest vabaks! (s.a.). <https://kiusamisestvabaks.ee/meist>

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008 23, 152*.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>

Kõrgesaar, J. (2002) *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse*. TÜ Kirjastus

Kööp, K. (2013). Lapse arengu hindamise vahend Early Development Instrument: sobilikkus Eesti konteksti ja õpetajate valmisolek selle rakendamiseks. E. Krull, Ä. Leijen, M. Lepik, J. Mikk, L. Talts, T. Õun (Toim.). *Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine* (lk 330–358). TÜ Kirjastus. <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:188642/120010/page/330>

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Infotrükk

Landau, F., & Moore, L. A. (1991). Social Skills Deficits in Children with Attention-Deficit Hyperactivity Disorder. *School Psychology Review, 20*(2), 235-251.

<https://doi.org/10.1080/02796015.1991.12085548>

Larson, R. W., Raffaelli, M., Richards, M. H., Ham, M., & Jewell, L. (1990). Ecology of Depression in Late Childhood and Early Adolescence: A Profile of Daily States and Activities. *Journal of Abnormal Psychology, 99*(1), 92–102. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.99.1.92>

Marran, T. (2015). *3-4-aastaste laste sotsiaalsete oskuste esmane hindamine*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

McClelland, M. M., Morrison, F. J. (2003). The emergence of learning-related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly 18*(2), 206–24.

[https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(03\)00026-7](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(03)00026-7)

Merrell, K. W. (1994). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales. Test Manual*. Clinical Psychology Publishing Company, Inc. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED378210.pdf>

- Merrell, K. W. (2001). Assessment of Children's Social Skills: Recent Developments, Best Practices, and New Directions. *Exceptionality: A Special Education Journal*, 9(1-2), 3-18.
<https://doi.org/10.1080/09362835.2001.9666988>
- Michelson, L., Sugai, D. P., Wood, R. P., & Kazdin, A. E. (1983). *Social Skills Assessment and Training with Children: An empirically based handbook*. Springer Science+Business Media.
<https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0348-8>
- Mischel, W., Shoda, Y., Peake, P. K. (1988). The Nature of Adolescent Competencies Predicted by Preschool Delay of Gratification. *Journal of Personality and Social Psychology* 54(4), 687–96. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.4.687>
- Männamaa, M. (2008). Vaatlus. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 144-158). TÜ Kirjastus.
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknup (Toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 5-42). Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Studium.
- Must, T. (2014). *Laste arengu hindamine nelja Lõuna-Eesti maakonna lasteaia näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Neece, C., & Baker, B. (2008). Predicting maternal parenting stress in middle childhood: the roles of child intellectual status, behaviour problems and social skills. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1114–1128. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2008.01071.x>
- Niglas, K. (1997). *Statistika loengumaterjale*. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Nisskaya, A. K. (2018). School readiness outcomes of different preschool educational approaches. *Psychology in Russia: State of the Art*, 11(1), 43-60. <http://dx.doi.org/10.11621/pir.2018.0104>
- Olson, S. L., & Brodfeld, P. L. (1991). Assessment of peer rejection and externalizing behavior problems in preschool boys: a short-term longitudinal study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19(4), 493–503. <https://doi.org/10.1007/BF00919091>
- Paavel, H (2005). Enesekohased oskused. A. Ots (Toim), *Üldoskused - õpilase areng ja selle soodustamine koolis* (lk 95-102). TÜ Kirjastus.
- Palts, K., & Häidkind, P. (2013). Lapse arengu hindamine. P. Häidkind, K. Palts, J. Pillmann, K. Ennok, K. Villems, T. Peterson (Toim), *Lapse arengu hindamise ja toetamise juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele* (lk 7-29).
https://www.hm.ee/sites/default/files/juhendmaterjal_alusharidus.pdf

- Park, K. L., Loman, S., & Miller, M. A. (2008). Social Skills. In T. Oakland, & P. L. Harrison (Eds.), *Adaptive Behavior Assessment System-II* (pp. 197–217). <https://doi.org/10.1016/B978-012373586-7.00011-4>
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer Relations and Later Personal Adjustment: Are Low-Accepted Children At Risk? *Psychological Bulletin*, *102*(3), 357–389. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.102.3.357>
- Persona Dolls (s.a.). <https://personadolls.eu/metoodika/>
- Peterson, C., Slaughter, V., Moore, C., & Wellman, H M. (2016). Peer Social Skills and Theory of Mind in Children With Autism, Deafness, or Typical Development. *Developmental Psychology*, *52*(1), 46–57. <https://doi.org/10.1037/a0039833>
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011. 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>
- Rani, M., & Keshwal, H. S. (2016). Effect of Co-curricular Activities on Development of Social Skills of Children with Intellectual Disability. *Journal of Disability Management and Rehabilitation*, *2*(1), 18-21. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/251796.pdf>
- Rebane, J., Kirbits, K., & Varik, R. (2011). *Arengu jälgimise mäng*. Ilo.
- Rogers, B. (2008). *Taasleitud käitumine*. TÜ Kirjastus.
- Rothbart, M. K., Sheese, B. E., Rueda, M. R., & Posner, M. I. (2011). Developing Mechanisms of Self-Regulation in Early Life. *Emotion Review*, *3*(2), 207–213. <https://doi.org/10.1177/1754073910387943>
- SA Innove (2020). *Juhendmaterjal õpilase toetamiseks koolis*. <https://rajaleidja.ee/wp-content/uploads/2020/02/Juhendmaterjal-%C3%B5pilase-toetamiseks-koolides-07.02.2020.pdf>
- Saar, M. (2021). *Probleemse ja mitteprobleemse käitumisega 6-7-aastaste laste sotsiaalse ja mitesotsiaalse mängu olemus eelkooliealiste laste õpetajate hinnangul*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Saat, H. (2005). Sotsiaalsed oskused: kontseptsioon ning arendamise ja hindamise võimalused koolis. A. Ots (Toim), *Üldoskused - õpilase areng ja selle soodustamine koolis* (lk 129-162). TÜ Kirjastus.
- Savina, E. (2014). Does play promote self-regulation in children? *Early Child Development and Care*, *184*(11), 1692–1705. <https://doi.org/10.1080/03004430.2013.875541>

- Sheridan, S. M., & Walker, D. (1999). Social Skills in Context: Considerations for Assessment, Intervention, and Generalization. In C. R. Reynolds, & T. B. Gutkin (Eds.), *The Handbook of School Psychology* (3rd ed., pp. 686-708). John Wiley & Sons, Inc.
- Spence, S. H. (2003). Social Skills Training with Children and Young People: Theory, Evidence and Practice. *Child and Adolescent Mental Health*, 8 (2), 84–96. <https://doi.org/10.1111/1475-3588.00051>
- Zelazo, P. D., & Lyons, K. E. (2012). The Potential Benefits of Mindfulness Training in Early Childhood: A Developmental Social Cognitive Neuroscience Perspective. *Child Development Perspectives*, 6(2), 154–160. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00241.x>
- Ziv, Y. (2013). Social information processing patterns, social skills, and school readiness in preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(2), 306–320. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.08.009>
- Zsolnai, A. (2015). Social and emotional competence. *Hungarian Educational Research Journal*, 5(1), 1-10. <http://dx.doi.org/10.14413/herj.2015.01.01>.
- Tammemäe, T., Tuul, M., Lilleoja, L., Õun, T., Peterson, T., & Meesak, A-M. (2020). *OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste heaolu uuringu IELS 2018 tulemused Eestis*. Haridus- ja Teadusministeerium, Haridus- ja Noorteamet, Tallinna Ülikool. https://www.hm.ee/sites/default/files/iels_raport_2020.pdf
- Tarto, M. (2018). *Erivajaduste riskirühma kuuluvate 3-6-aastaste laste sotsiaalsete oskuste ja probleemkäitumise hindamine PKBS-2 küsimustiku abil*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Tropp, K., & Saat, H. (2008). Sotsiaalsete oskuste arendamine lastel. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. (lk 63). TÜ Kirjastus.
- Tropp, K., & Saat, H. (2010). Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 61- 89). TÜ Kirjastus.
- Tõugu, P., Aus, K., & Arro, G. (2019). “Kiusamisest vabaks!” metoodika lasteaias: kas ja kuidas toetab see laste arengut ja kiusamise ennetamist. *Märka Last*, 9, 10-13. <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2019/09/25/september-2019-programmi-kiusamisest-vabaks-erinumber/>

- Upshur, C. C., Heyman, M., & Wenz-Gross, M. (2017). Efficacy trial of the Second Step Early Learning (SSEL) curriculum: Preliminary outcomes. *Journal of Applied Developmental Psychology, 50*, 15–25. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2017.03.004>
- Vaikuseminutid (s.a.). <https://vaikuseminutid.ee/>
- Virula, K. (2012). *Individuaalse arenduskava koostamine nägemispuudega lastele Eesti lasteaedades*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Voegler-Lee, M. E., & Kupersmidt, J. B. (2011). Intervening in Childhood Social Development. In P. K. Smith, & C. H. Hart (Eds.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development*, (2nd ed., pp. 605–626). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781444390933.ch32>
- Volt, K. 2017. *6-7-aastaste laste sotsiaalsete oskuste hindamine koolieelses lasteasutuses*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Walker, H. M., Irvin, L. K., Noell, J., & Singer, G. H. S. (1992). A Construct Score Approach to the Assessment of Social Competence: Rationale, Technological Considerations, and Anticipated Outcomes. *Behavior Modification, 16*(4), 448–474. <https://doi.org/10.1177/01454455920164002>
- Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., & Gullotta, T. P. (2015). Social and Emotional Learning: Past, Present and Future. In J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, & T. P. Gullotta (Eds.), *Handbook of Social and Emotional Learning: Research and Practice* (pp. 3–19). Guilford Press. https://www.researchgate.net/publication/302991262_Social_and_emotional_learning_Past_present_and_future

Lisad

Lisa 1. Õpetamise püramiidi tegevused Foxi, Hemmetheri, Snyderi, Binderi ja Clarke'i (2011) ning Hemmetheri, Ostrosky ja Foxi (2006) tööde järgi

Püramiidi tasand	Praktiline tegevus	Võimalikud tulemused
I Positiivsed suhted	<ul style="list-style-type: none">- Laste mängu toetamine- Lapse vestlustele reageerimine- Erivajadustega laste suhtlemise toetamine- Positiivne tagasiside ja sobiva käitumise julgustamine- Suhete loomine lastega, perekondadega ja kolleegidega	Laste ja täiskasvanute vahelise suhtluse suurenenud sagedus; laste suurem kaasatus
II Kõrg- kvaliteediline toetav keskkond	<ul style="list-style-type: none">- Sobivate (eakohaste) materjalide pakkumine- Määratletud mängukeskuste võimaldamine- Tasakaalustatud ajakava (suur ja väike grupp)- Struktureeritud üleminekud - individuaalsed juhised lastele, kes vajavad tuge- Väikese arvu reeglite õpetamine ja kinnistamine- Lastele huvitavate tegevuste kavandamine- Selgete juhiste andmine	Vähenenud väljakutsuva käitumise sagedus üleminekute ajal; suurenenud lapse pühendumine tegevustele eakaaslastega ja erinevate vahendite kasutamisele
III Sotsioemotsionaalsed õpetamisstrateegiad	<ul style="list-style-type: none">- Emotsioonide määratlemise ja väljendamise õpetamine- Eneseregulatsiooni õpetamine ning toetamine- Viha ja pettumuse käsitlemise strateegiate õpetamine ning toetamine- Sotsiaalsete probleemide lahendamise õpetamine ja toetamine- Koostöövalmiduse õpetamine ning toetamine- Sõpruse hoidmise oskuste õpetamine ja toetamine- Koostöö perekondadega sotsioemotsionaalsete oskuste õpetamisel	Suurenenud probleemide lahendamise sagedus, puudulike suhtlemisoskustega laste suurem tõenäosus sotsiaalsete oskuste kasutamise osas
IV Individualiseeritud sekkumised	<ul style="list-style-type: none">- Meeskonna kokkukutsumine, et töötada välja vajalikud sekkumised- Andmete kogumine, et määrata kindlaks lapse probleemse käitumise olemus- Käitumise individuaalsete tugistrateegiate väljatöötamine- Käitumise tugikava järjepidev rakendamine- Lapse edusammude pidev jälgimine	Väljakutsuvate käitumisviiside kasutamise vähenemine, sobivama suhtluskäitumise kasutamise suurenemine

-
- Vajaduse korral tugikava ülevaatamine
 - Plaani rakendamine koostöös perede ja kolleegidega
-

Lisa 2. Mängu “Reis mööda põnevaid teid “ (Kirbits, 2014a) kirjeldus ja hinnatavad oskusterühmad

Peatus	Vahendid, tegevuse lühikirjeldus	Eesmärgid	Oskusterühm
1. Omatee	Vahendid: kohver, kus sees ühised ning laste valitud esemed. Tegevus: avatakse kohver, seal on kõik kaasa võetud asjad segamini läinud. Laps peab ära tundma enda ja ühised asjad ning loobuma võõrastest asjadest. Seejärel põhjendab/selgitab laps, miks ta just need esemed kaasa võttis.	Hinnata mõistetest oma, võõras ja ühine arusaamist, oskust kuulata juhtnöõre, arvestada kaaslastega ning selgitada oma seisukohti.	Vastutustundlik otsustamine Eneseregulatsioonioskused
2. Eritee	Vahendid: 12 pilti erinevatest inimestest. Tegevus: iga laps valib ühe pildi ja räägib, mille poolest pildil olev inimene temast endast erineb.	Hinnata lapse oskust kirjeldada inimesi ning leida, miks ja mille poolest teised temast erinevad. Lõpuks püütakse õpetaja abiga sõnastada, et piltidel olid inimesed ja kõik inimesed on erinevad.	Sotsiaalne teadlikkus
3. Perete	Vahendid: perekonna kostüümielemendid. Tegevus: reisile tuleb üks perekond (ema, isa, vanaema, vanaisa ja laps). Lapsed lepivad kokku, kes millise rolli endale võtab, riietuvad vastavalt ning esitavad oma rolli.	Hinnata laste oskust kehastada erinevaid rolle (käituda rollile vastavalt), koostöö tegemise oskus rollide jagamisel.	Suhtlemis- ja koostööoskused
4. Heatee	Vahendid: tööleht igale lapsele. Tegevus: lapsed kuulavad täiskasvanu juhust ja täidavad töölehe individuaalselt, otsustades piltide põhjal,	Hinnata lapse oskust eristada head ja halba tegevust, samuti oskust kuulata ja täita õpetaja antud juhtnöõre.	Vastutustundlik otsustamine Eneseregulatsioonioskused

	kes on käitunud hästi, kes halvasti.		
5. Sõbratee	Vahendid: tööleht igale lapsele. Tegevus: lapsed räägivad üksteisega, et teada saada, mis tegevus kellelegi meeldib (nt jalgrattaga sõita, raamatut lugeda jne). Laps peab kirjutama iga pildi järele ühe lapse nime, kellele pildil kujutatud tegevust teha meeldib.	Hinnata laste oskust teha koostööd, otsida kontakti kaaslasega, olla aktiivne suhtleja.	Suhtlemis- ja koostööoskused
6. Sorditee	Vahendid: erinevate esemete pildid. Tegevus: lapsed sorteerivad pildid erinevatesse hunnikutesse (ja ütlevad üldnimetuse – jalanõud, riided jne).	Hinnata koostööoskust*	Suhtlemis- ja koostööoskused
7. Abitee	Vahendid: pildid abivajajatest. Tegevus: iga laps võtab ühe pildi ja kirjeldab, mida pildil näeb ning kuidas tema saaks pildil olevat abivajajat abistada.	Hinnata lapse oskust märgata abivajajat ning kirjeldada tema abistamise võimalusi.	Sotsiaalne teadlikkus
8. Põhjustee	Vahendid: pildid, millel on algus ja lõpp, vahepealne pilt on puudu. Tegevus: laps peab mõtlema ja kirjeldama, mis võis juhtuda vahepealsel pildil.	Võimalus hinnata lapse oskust mõista põhjustagajärg seoseid.	Vastutustundlik otsustamine
9. Tunnetee	Vahendid: pildid, mis väljendavad erinevaid emotsioone.	Hinnata lapse oskust kirjeldada oma tundeid ja reaktsioone toimuvale.	Eneseteadlikkus

Tegevus: laps võtab pildi ja kirjeldab seda ning ütleb, mida tema tunneks ja kuidas käituks antud olukorras.

10. Jagamisetee	Vahendid: kommid Tegevus: kohvrist leitakse kommid, mis ei jagu võrdselt laste vahel. Lapsed peavad ise otsustama, kuidas saab saadud komme, mida on veidi rohkem kui lapsi, võrdselt jagada.	Hinnata laste koostöö- ja jagamise oskust.	Suhtlemis- ja koostööoskused
----------------------------------	--	--	------------------------------

* - töö autorite poolt muudetud eesmärk

Lisa 3. Vaatlusprotokoll

Lapse eesnimi.....

Lasteaed.....rühm

Läbiviija nimivaatleja nimi.....

Uuringus/mängus hinnatavad sotsiaalsed oskused	Hinnang skaalal* +, -, v	Vaatleja märkused
<p style="text-align: center;">1. peatus: Omatee</p> <p>1.1. Laps saab aru mõistetest “oma”, “võõras” ja “ühine” -----</p> <p>1.2. Laps kuulab täiskasvanu juhiseid -----</p> <p>1.3. Laps tegutseb täiskasvanu juhiste järgi -----</p> <p>1.4. Laps arvestab ühistegevuses kaaslastega</p>		
<p style="text-align: center;">2. peatus: Eritee</p> <p>2.1. Laps oskab kirjeldada inimesi -----</p> <p>2.2. Laps oskab leida, miks ja mille poolest teised inimesed temast erinevad</p>		
<p style="text-align: center;">3. peatus: Perete</p> <p>3.1. Laps täidab mängus erinevaid rolle, käitub rollile vastavalt -----</p> <p>3.2. Laps rakendab mängus loovalt oma teadmisi ja oskusi</p>		
<p style="text-align: center;">4. peatus: Heatee</p> <p>4.1. Laps teeb vahet heal ja halval käitumisel -----</p> <p>4.2. Laps kuulab ja täidab täiskasvanu juhiseid</p>		
<p style="text-align: center;">5. peatus: Sõbratee</p> <p>5.1. Laps on aktiivne suhtleja -----</p> <p>5.2. Laps otsib kaaslastega kontakti -----</p> <p>5.3. Laps teeb kaaslastega koostööd</p>		
<p style="text-align: center;">6. peatus: Sorditee</p>		

6.1. Laps teeb kaaslastega koostööd -----		
6.2. Laps põhjendab oma seisukohti		
7. peatus: Abitee		
7.1. Laps märkab abivajajat ja kirjeldab, kuidas aidata		
8. peatus: Põhjusteetee		
8.1. Laps mõistab põhjus-tagajärg vahelisi seoseid		
9. peatus: Tunnetetee		
9.1. Laps kirjeldab oma tundeid -----		
9.2. Laps väljendab reaktsiooni toimuvale (reageerib erinevatele emotsioonidele)		
10. peatus: Jagamisetee		
10.1. Laps oskab teistega asju jagada -----		
10.2. Laps teeb kaaslastega koostööd		

*

- + lapse sotsiaalsed oskused on väga head/head, saab hakkama iseseisvalt või vähese suunamisega (juhendi ülekordamine üks kord, sõnalise vihje andmine), 5-6 punkti.
- v lapse sotsiaalsed oskused on keskmisel tasemel, laps saab hakkama täiskasvanu abiga (juhendi ülekordamine rohkem kui üks kord, aeglasem kõne, rõhutatud kohad kõnes, laps oskab vastata suunavatele küsimustele lähtuvalt antud teemast, 3-4 punkti.
- lapse sotsiaalsed oskused on madalad, laps tuleb toime ülesande ulatuses täiskasvanu abiga (suunavad küsimused, ettenäitamine või koostegutsemine), 1-2 punkti.

Uuringut/mängu läbivad sotsiaalsed oskused	Oskus ilmnes/ ei ilmnenud +/-	Ei ole kindel, vajab arutamist
Laps ootab oma järjekorda		
Laps suudab ühistegevuses kontrollida oma käitumist		
Laps keskendub tegevusele		
Laps oskab selgitada/põhjendada oma seisukohti		
Laps leiab tegevuse käigus tekkinud probleemidele lahenduse		
Laps jõuab kaaslastega kokkuleppele		
Laps küsib abi kaaslastelt või täiskasvanult		

Laps pakub abi kaaslastele		
Laps järgib mängureegleid		
Laps arvestab kaaslastega, oskab leida kompromisse		
Laps kuulab täiskasvanu juhiseid		
Laps tegutseb täiskasvanu juhiste järgi		
Laps julgeb kaaslastega suhelda		

* - kõik hinnangud märgitakse video vaatamise järel

Lisa 4. Ankeet õpetajate paarile

Lugupeetud õpetajad!

Oleme Tartu Ülikooli logopeedia ja eripedagoogika eriala magistrandid. Oma magistritöö raames soovime hinnata 6-7-aastaste laste sotsiaalseid oskusi mängulises grupitegevuses “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014) ning võrrelda laste sooritust õpetajate hinnangutega. Valimisse sobivad eakohaselt arenenud 6-7-aastased 2022. aasta sügisel kooli minevad lapsed ning nende rühmaõpetajad. Laste uurimiseks viime mängu ise 5-6 lapsega eelnevalt kokkulepitud ajal läbi ning filmime seda. Teil, õpetajatel, palume üheskoos täita alljärgnev küsimustik ühe nädala jooksul, 21.vebruariks ja anda see ümbrikus oma lasteaia õppejuhi kätte. Küsimustikele tuleme ise järele lasteaia õppejuhiga eelnevalt kokkulepitud ajal.

Kui soovite, jagame teiega mängu käigus teie rühma laste kohta kogutud andmeid, mida saate kasutada lapse koolivalmiduskaardi täitmisel. Magistritöös kasutame kõiki andmeid üldistatult, need ei ole kokkuviidavad õpetajate, laste ega lasteaiaaga.

Hea meelega vastame uuringuga seoses tekkivatele küsimustele!

Nele Närep nele.narep@jarvekyla.edu.ee ja Aire Ranne aire.ranne@gmail.com

Magistritöö juhendaja
Pille Häidkind (PhD) eripedagoogika lektor, Tartu Ülikool
pille.haidkind@ut.ee

Ankeet koosneb kolmest osast. Palun täitke see koos teise rühmaõpetajaga. Väärtuslik on teie ühine seisukoht!

1. ÜLDANDMED

1.1. Andmed õpetajate kohta.

1.1.1. Lasteaiaõpetaja kvalifikatsiooninõuded on kõrgharidus ja pedagoogilised kompetentsid. Sobitus- ja erirühmas on lisaks nõutav eripedagoogiline kompetents. Milline on teie haridustase? Palun märkige ristiga.

(õpetaja 1):

- vastab kvalifikatsiooninõuetele
- vastab osaliselt kvalifikatsiooninõuetele (palun täpsustage

(õpetaja 2):

- vastab kvalifikatsiooninõuetele
- vastab osaliselt kvalifikatsiooninõuetele (palun täpsustage

1.1.2. Teie töökogemus lasteaiaaalistega aastat (õpetaja 1)
Teie töökogemus lasteaiaaalistega aastat (õpetaja 2)

1.1.3. Selles rühmas õpetajana töötamise aeg.....aastat (õpetaja 1)
Selles rühmas õpetajana töötamise aeg.....aastat (õpetaja 2)

1.2. Andmed rühma kohta

1.2.1. Rühma liik. Palun märkige ristiga.

- sobitusrühm lasteaiaühm liitühm

1.2.2. Laste vanus rühmas -aastat

2. SOTSIAALSED OSKUSED RÜHMAS

Palun mõelge oma rühma laste peale ja töö peale, mida rühmas teete.

2.1. Sotsiaalsed oskused

2.1.1. Lasteaias on üks üldoskuste valdkond sotsiaalsed oskused. Mis on lasteaialapse sotsiaalsed oskused? Palun kirjutage oma sõnadega.

.....
.....

2.1.2. Millised sotsiaalsed oskused peaksid 6-7-aastased lapsed omandama teie rühmas õppeaasta lõpuks? Palun märkige kuni 5 tähtsamat.

.....
.....

2.1.3. Mil viisil kogute infot oma rühma laste sotsiaalsete oskuste kohta?

.....
.....

2.1.4. Kas kasutate mõnda hindamisvahendit 6-7-aastaste laste sotsiaalsete oskuste hindamiseks?

- Ei
 Jah. Missugust?

2.1.5. Millal ja kuidas õppeaasta jooksul dokumenteerite kogutud info 6-7-aastaste laste sotsiaalsete oskuste kohta?

.....
.....

2.1.6. Milliseid sotsiaalsete oskuste õpetamise võtteid olete rühmas kasutanud? Palun märkige kõik sobivad variandid.

- Positiivsete suhete loomine lastega
- Eeskuju pakkumine
- Positiivse tagasiside andmine, tunnustamine
- Sobivale käitumisele julgustamine
- Ebasobiva käitumise pidurdamine
- Järjepideva ja etteaimatava päevarutiini pakkumine
- Rühmareeglite ühine sõnastamine
- Rühmareeglite õpetamine ja harjutamine
- Rühmaruumi struktureerimine
- Emotsioone väljendava sõnavara õpetamine
- Eneseregulatsiooni õpetamine ja toetamine

- Ühised arutelud rühmas toimuvate olukordade üle
- Laste omavahelise koostöö soodustamine
- Kiusamisest vabaks!
- Persona Dolls
- Vaikuse minutid
- Samm-sammult
- Muu, see on.....

2.1.7. Milliseid sekkumise viise ja meetodikaid olete kasutanud, kui mõne lapse sotsiaalsed oskused vajavad rühmas veelgi tõhusamat toetamist? Palun märkige kõik sobivad variandid.

- Tugispetsialisti teenus (milline
- Käitumise tugikava
- Individuaalne arenduskava
- Oskuste õpe
- Taasleitud käitumine
- Muu, see on

2.1.8. Millised eelmistes loeteludes nimetatud viisidest, mida olete oma rühmas kasutanud, on teie hinnangul kõige efektiivsem? Palun põhjendage.

.....

.....

3. LAPSE SOTSIAALSED OSKUSED

Küsitluse selles osas kogume üldandmeid uuringus osalevate laste kohta, iga lapse kohta eraldi.

3.1. Andmed uuringus osaleva lapse kohta

- 3.1.1. Lapse eesnimi
- 3.1.2. Lapse sünniaeg.....
- 3.1.3. Mitmendat aastat laps lasteaias käib?.....
- 3.1.4. Mitmendat aastat laps selles rühmas käib?.....

Palun mõelge konkreetse lapse peale, arutage omavahel ja andke ühiselt hinnang lapse sotsiaalsete oskuste kohta praegu. Märkige üks number skaalal 1 - 6 (1- oskused on väga nõrgal tasemel oma vanuse kohta kuni 6 - oskused on väga heal tasemel oma vanuse kohta). Oluline on kõikide oskuste hindamine!

Hinnatavad sotsiaalsed oskused	Skaala 1 2 3 4 5 6
Laps oskab kirjeldada oma tundeid.	
Laps oskab reageerida erinevatele emotsioonidele/ tunnetele oodatud viisil.	
Laps oskab märgata abivajajat.	
Laps kirjeldab, kuidas abivajajat aidata.	

Laps aitab abivajajat.	
Laps oskab kirjeldada inimeste välimust ning nimetada, mille poolest teised temast erinevad.	
Laps mõistab, et inimesed on erinevad.	
Laps on aktiivne suhtleja eakaaslastega.	
Laps on aktiivne suhtleja täiskasvanutega.	
Laps oskab luua kontakti eakaaslastega.	
Laps oskab luua kontakti täiskasvanutega.	
Laps küsib abi eakaaslastelt.	
Laps küsib abi täiskasvanutelt.	
Laps oskab pakkuda abi eakaaslastele.	
Laps oskab pakkuda abi täiskasvanutele.	
Laps oskab selgitada/põhjendada oma seisukohti.	
Laps oskab asju eakaaslastega jagada.	
Laps oskab teha koostööd eakaaslastega.	
Laps arvestab eakaaslastega ühistegevustes ja oskab vajadusel leida kompromisse.	
Laps kuulab tegevustes täiskasvanu juhiseid.	
Laps tegutseb täiskasvanu juhiste järgi.	
Laps järgib mängureegleid.	
Laps teeb vahet heal ja halval käitumisel.	
Laps saab aru mõistetest “oma”, “võõras” ja “ühine”.	
Laps mõistab põhjus-tagajärg vahelisi seoseid.	
Laps leiab ühistegevuste käigus tekkinud probleemidele lahenduse ja jõuab eakaaslastega kokkuleppele.	
Laps täidab mängudes erinevaid rolle.	
Laps rakendab loovalt rollile vastavalt oma teadmisi ja oskusi.	

Laps järgib oma tegevuses üldtunnustatud käitumisnorme.	
Laps suudab kontrollida oma käitumist.	
Laps vastutab ühistegevustes oma käitumise eest.	
Laps suudab tegutseda iseseisvalt täiskasvanu juhiste järgi.	
Laps suudab ühistegevustes oodata oma vastamise või tegutsemise järjekorda.	
Laps keskendub ühistegevusele.	

3.1.5. Kuidas tundsitate ennast koos teise õpetajaga hinnangu andmisel selle lapse sotsiaalsetele oskustele?

- Olime valdavalt samal arvamusel.
- Olime poolte väidete puhul erineval arvamusel.
- Olime valdavalt eriarvamusel.

3.1.6. Kuidas olete lapse õpetamisega tegelenud?

- Lapse sotsiaalsed oskused on kujunenud rühma tavapärase tegevuste käigus.
- Lapse sotsiaalseid oskusi on olnud vaja rühmas sihipäraselt kujundada. Kuidas olete seda teinud?.....

3.1.7. Milline on teie seisukoht lapse sotsiaalsete oskuste osas?

- Lapse sotsiaalsed oskused on eakohasel tasemel.
- Lapse sotsiaalseid oskusi soovitan ka klassiõpetajal kindlasti jälgida ja toetada. Kuidas?.....

3.1.8. Soovime veel selle lapse sotsiaalsete oskuste kohta lisada

.....

Kui soovite selle lapse kohta saada uurijatelt tagasisidet koolivalmiduskaardi täitmiseks, palun märkige e-mail, kuhu infot saata

Suur tänu!

Lisa 5. Nõusolekuleht lapsevanemale

Lugupeetud lapsevanem!

Oleme Tartu Ülikooli eripedagoogika ja logopeedia eriala magistrandid. Oma lõputöö raames uurime 6-7-aastaste laste sotsiaalseid oskusi ja nende õpetamist lasteaias. Uurimistöös osalemisega aitate kaasa õpetajate ja tugispetsialistide ettevalmistusele laste sotsiaalsete oskuste arendamisel ja hindamisel. Kogume andmeid kahel viisil:

- 1) viime läbi 5-6 sama rühma lapsega korraga sotsiaalsete oskuste mängu “Reis mööda põnevaid teid” (Kirbits, 2014). Salvestame laste mängu videosse eesmärgil, et hiljem iga lapse tegevust usaldusväärsemalt analüüsida (vt turvalisus ja andmekaitse).
- 2) palume lapse rühmaõpetajatel anda hinnangu samadele oskustele, mida mängu käigus uurime. Seejärel võrdleme saadud andmeid omavahel.

Lapse, rühma ja asutuse andmeid kasutatakse uurimistöös üldistatud kujul, tagame anonüümsuse. Uurimistööd puudutavate küsimuste korral oleme meeleldi nõus Teile vastama.

Lugupidamisega

Nele Närep nele.narep@jarvekyla.edu.ee

Aire Ranne aire.ranne@gmail.com

Pille Häidkind (PhD), eripedagoogika lektor, magistratöö juhendaja,
Tartu Ülikool

Palume luba Teie lapse osalemiseks uuringus.

- Olen nõus.

Lapse nimi

Lapsevanema allkiri.....

Kuupäev.....

Turvalisus ja andmekaitse

Video salvestatakse IRIS Connect keskkonnas (www.irisconnect.com), millega ülikool on sõlminud lepingu ning kõik privaatsuse kaitse nõuded põhinevad Euroopa Liidu üldistel andmekaitse juhistel (GDPR). IRIS Connect keskkonnas olevad videod on kaitstud personaalse kasutajatunnuse ja salasõnaga ning tudengid saavad videoid jagada IRIS Connect keskkonnas vaid oma juhendajaga. Videosalvestusi ei saa alla laadida ega levitada. Salvestatud videoid kasutatakse ainult uurimistöös eesmärgil, seejärel need kustutatakse (hiljemalt 30.06.2022). Küsimuste korral (sh andmete säilitamise küsimused) palun võtke ühendust kontaktisikutega Tartu Ülikoolis: Pille Häidkind (pille.haidkind@ut.ee), Anni Kүүsvek (anni.kuusvek@ut.ee).

Lisa 6. Sotsiaalsete oskuste sihipärase kujundamise tegevused

Püramiidi tasand	Praktiline tegevus	
	lasteaias	koolis
I Positiivsed suhted	<ul style="list-style-type: none"> - “suunamine läbi positiivse sõna” (13, 14)* - “eeskuju” (13) 	<ul style="list-style-type: none"> - “laps oskaks märgata positiivsust” (13) - “toetada ja julgustada last läbi positiivse sõna” (14) - “individuaalsed vestlused” (21) - “turvalise kontakti loomine - nõ kogemuste jagamine” (21)
II Kõrgkvaliteediline toetav keskkond	<ul style="list-style-type: none"> - “järjepidevus” (13, 14, 15) - “ühised kokkulepped” (15, 14) - “näitlikud vahendid” (14) - “erinevad näited, vahendid” (13) - “erinevad jutukesed” (13) - “seletamine” (13) - “oleme vahel ikka suunanud last ja talle selgitanud teatud asju” (2) 	
III Sotsioemotsionaalsed õpetamisstrateegiad	<ul style="list-style-type: none"> - “koostöö perega” (13, 15) 	<ul style="list-style-type: none"> - “koostegutsemisel leida kompromiss” (13) - “kuulata ja oodata vastamisel oma järjekorda” (13) - “toetus enda tunnete väljendamisel” (14) - “koostöö rühmakaaslastega” (14)

Märkus. * - sulgudes on lapse kood, kelle kohta õpetajate paar infot andis

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Nele Närep ja Aire Ranne,

1. anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose “6-7-aastaste lasteaijalaste sotsiaalsed oskused: hindamine ja toetamine”, mille juhendaja on Pille Häidkind, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autoritele viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Nele Närep

Aire Ranne

18.05.2022